

Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecîd el-Meyyânîşî ve *Mâ Lâ Yese‘u’l- Muhaddise Cehlüh* Adlı Eserinin Hadis Tarihindeki Yeri

*Abdulvahap ÖZSOY, Yard. Doç. Dr.**

“Abû Hafs ‘Umar b. ‘Abd al-
Majîd al-Mayyânîşî and the
Place of his *Mâ lâ yasa‘ al-muhad-
dith jahluh’s* in Hadîth History”

Abstract: There are some works which were turning points in the history of hadîth. One of them is the work of Ibn Hajar called *Nuzhat al-Nazar*. The information given in this work was repeated in later works due to the authority of Ibn Hajar in the science of hadîth. One of these kind of noteworthy works in terms of the historical course of development in of hadîth is *Ma la yasa‘ al-muhaddith jahluh*. This study compiles the information on the work and its author, and it has been tried to determine the historical tradition and the importance of the work.

Citation: Abdulvahap ÖZSOY, “Abû Hafs ‘Umar b. ‘Abd al-Majîd al-Mayyânîşî and the Place of his *Mâ lâ yasa‘ al-muhaddith jahluh’s* in Hadith History” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XII/2, 2014, pp. 27-63.

Key words: *Hadîth*, History of Hadîth, Ibn Hajar, Mayyânîşî, *Mâ lâ yasa‘ al-muhaddith jahluh*.

I. Giriş:

İlimlerin gelişim seyrine bakıldığında dönüm noktası olarak kabul edilen ve kendinden sonraki ilmî faaliyetleri önemli ölçüde etkileyen bir takım eser ve/veya kişilerin olduğu görülmektedir. Hadis usûlü edebiyatı açısından bakıldığında birkaç dönüm noktasından bahsedilebilir. Genellikle Râmhürmüzî’nin (ö. 360/971) *el-Muhaddisü’l-Fâsil* isimli kitabı kaleme alması hadis usûlü edebiyatı açısından önemli bir aşama olarak kabul edilmektedir¹. İbnü’s-Salâh’ın (ö. 643/1245) *Ma’rifetu envâi ilmi’l-hadîs* isimli eseri de kendinden sonraki çalışmaların seyrini değiştirir mahiyette kabul edilmiştir². İbn Hacer (ö.

* Atatürk Üniv., İlahiyat Fak., Hadis, ERZURUM. abdulvahabozsoy@hotmail.com

¹ eş-Şerîf Hâtîm b. Ârif el-Avnî, *el-Menhecu’l-Mukterah li Fehmi’l-Mustalah-Dirâse Târihiyye Te’siliyye li Mustalahi’l-Hadîs*, Dâru’l-Hicre, Riyâd, 1996, s. 185.

² eş-Şerîf Hâtîm b. Ârif el-Avnî, *el-Menhecu’l-Mukterah*, s. 211. Ayrıca bkz. Mehmet Ali Sönmez, “İbnü’s-Salâh’ın Mukaddime’sinden Önce Hadis Usûlü Alanındaki Çalışmalar”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1985, sayı: 1, s. 51-60; Kahraman, Hüseyin, İbnü’s-Salâh ve

852/1448) ve hadis usûlüne dair çalışmaları da kendisinden sonraki çalışmaları önemli ölçüde etkilemiş görünmektedir³. Onun *Nuhbetü'l-fiker* ve *Nüzhetü'n-nazar* isimli eserleri üzerine yapılan çalışmalar, kendinden sonraki döneme etkisini açık bir şekilde ortaya koyacak mahiyettedir⁴.

İbn Hacer'in bu konumu, hadis ilminde önemli bir otorite olarak kabul edilmesini temin etmiş ve vermiş olduğu bilgilere, yapmış olduğu değerlendirmelere hadis âlimleri kayıtsız kalamamışlardır. Onun, hadis usûlü edebiyatının temel kaynakları arasında saydığı Ebû Hafs'a ait *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli risâle⁵, sonraki çalışmalarda sürekli zikredilmiştir⁶. Ancak risâle ve müellifi hakkında, tespit edebildiğimiz kadarıyla, klasik dönemde herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu sebeple Meyyânişi ve *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eseri meşhur olmasına rağmen, bir muamma olarak kalmıştır. Çağdaş dönemde ise temel hadis eserleri üzerine araştırma ve inceleme yapan bazı âlim ve araştırmacıların birtakım değerlendirmelerinin olduğu gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada, İbn Hacer'in usûl edebiyatının güvenilir kaynakları arasında zikretmiş olması sebebiyle daha sonraki dönemdeki eserlerde hakkında söz edilen *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* adlı eser ve müellifi üzerindeki bu sis perdesi kaldırılmaya çalışılacaktır.

II. Hayatı

Risâlenin müellifinin tam künyesi tarih ve tabakat kitaplarında; et-Takiyy⁷,

Ulûmu'l-Hadis'i, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1994, cilt: VI, sayı: 6, s. 335-342; Mehmet Özşenel, "Bir Kriz Dönemi Âlimi Olarak İbnu's-Salâh ve Eseri Ulûmu'l-Hadis", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, sayı: 15, s. 55-68.

³ Bkz. Abdussettar eş-Şeyh, *el-Hâfiz İbn Hacer el-Askalânî Emîru'l-Mü'minîn fi'l-Hadis*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1996, s. 223 vd., 603-614.

⁴ Sezai Engin, "Hadis Literatüründe Haşiyeler: Nuhbetü'l-fiker ve Nüzhetü'n-nazar Üzerine Yapılan Haşiyeye Çalışmaları Bibliyografyası", *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi*, 2015, cilt: I, sayı: 1, ss. 76-98.

⁵ İbn Hacer, Şihâbuddin Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fi tavdîhi Nuhbetü'l-fiker fi mustalahi ehli'i-eser*, Thk. Nureddin Itr, Matbaatü's-sabâh, Dimaşk, 2000/1421, s. 39.

⁶ Meselâ bkz. es-Suyûtî, Celâluddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Tedribu'r-Râvi fi Şerhi Takrîbi'n-Nevâvi* (nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fârâyîbi), I-II, ts, I, 44; Râdiyuddin İbnu'l-Hanbelî, Muhammed b. İbrâhîm b. Yûsuf el-Halebî el-Kâdirî (ö. 971/1564), *Kafyu'l-Eser fi Safvi Ulûmi'l-Eser* (nşr. Abdulfettâh Ebû Gudde), I, Haleb 1408, s. 37; Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadis ve'l-Muhaddisün*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire, 1378, s. 491; Muhammed Cemâlüddin el-Kâsmî, Kavâidu't-Tahtîs min Funûni Mustalahi'l-Hadis, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts., s. 41; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâisu'l-Hasis Şerhu İhtisâri Ulûmi'l-Hadis*, (Muhammed Abdurrezâk Hamza'nın takdimi), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000, s. 10; İbnu's-Salâh, *Ma'rifetu ulûmi'l-hadis (Nüreddin Itr'in Önsözü)*, s. 7; İbnu's-Salâh ve el-Bulkînî, *el-Mukaddime ve el-Mehâsin*, (Âişe Abdurrahmân'ın Önsözü), s. 12; İbn Hacer, *en-Nuket*, (Rabî el-Medhalî'nin Önsözü), s. 9; Muhammed b. Cafer el-Kettânî, *er-Risâletu'l-Mustatrafe*, s. 143.

⁷ Şemsuddin es-Sehâvî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed (ö. 902/1497), *et-Tuhfetu'l-Latife fi Târihi'l-Medîneti's-Şerife*, I-II, Beyrût 1414/1993, II, 348.

Şeyhu'l-Harem, Ebû Hafs, Ömer b. Abdilmecîd b. Ömer b. Hüseyin el-Kureşî, el-Abderî, Meyyânişi olarak verilmektedir. Sehâvî (ö. 902/1497) soy bilgisine ilave isimler eklemek suretiyle şeceresini, Ömer b. Abdilmecîd b. Ömer b. Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-Abderî el-Meyyânişi şeklinde kaydetmektedir.

Kaynaklarda Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecîd'in nerede dünyaya geldiğine dair net bir bilgi yoktur¹⁰. Bununla birlikte nisbesinden hareketle nereli olduğuna dair tahminde bulunulabilir. Ebû Hafs'dan bahseden kaynaklarda iki farklı nisbe yer almaktadır. Bunlardan ilki onun hadis tarihinde şöhret bulmasını sağlayan İbn Hacer'in verdiği nisbedir. Ona göre *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli risâlenin yazarı olan Ebû Hafs'ın nisbesi el-Meyânicî'dir¹¹. İbn Hacer'den önce yaşamış olan Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229) gibi şahıs ve belde isimlerine dair eserleri olan âlimler, el-Meyânicî nisbesinden bahsetmiş ve bu nisbe ile meşhur olan âlimlere değinmişlerdir. Ancak bu eserlerde Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecîd'in adına rastlanmamaktadır. el-Meyânicî,¹²

⁸ ez-Zehabi, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kâymâz (ö. 748/1347), *Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtü'l-Meşâhiri'l-Alâm*, nşr. Umar Abdusselâm et-Tedmurî, I-LII, Beyrût 1413/1993, XLI, 121.

⁹ Şemsüddin es-Sehâvî, *et-Tuhfetü'l-Latife*, II, 348. *Hediyetü'l-Ârifin* yazarı, onu Ömer b. Abdilmecîd er-Rindî ile karıştırmış ve el-Meyyânişi'nin nahiv âlimi olduğunu söylemiştir (İsmâil Paşa el-Bağdâdî (ö. 1920), *Hediyetü'l-Ârifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, İstanbul 1951, I, 784). Ancak bu bilgi doğru değildir. Ömer b. Abdilmecîd er-Rindî başka bir âlimdir (Bkz. Muhammed Mahfûz, *Terâcimu'l-Müellifine't-Tûnisiiyyin*, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1994, IV, 425).

¹⁰ Leonard Librande, "The Supposed Homogeneity of Technical Terms in Hadith Study", *The Muslim World*, 72 (1982), s. 35.

¹¹ *Nuhbe* üzerine çalışma yapan âlimlerin de aynı şekilde el-Meyânicî nisbesini kullandıkları görülmektedir. İbrahim el-Gürânî (ö. 1101/1690); *Hâşiye alâ Nüzheti'n-nazar fi tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker* isimli eserinin yazma nüshasında "Yâ harfinden önce mîm harfinin, sonraki nûn ve cim harfinin kesresi ile okunur. Azerbaycan'da bir belde olan Meyânca'ya nisbet edilmiştir." (İbrahim el-Gürânî, *Hâşiye alâ Nüzheti'n-nazar fi tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker*, el-Mektebetü'l-Ezheriyye, Rakam: 823/53071, varak 2b). *İm'ânu'n-Nazar* isimli şerhin sahibi en-Nasrpurî es-Sindî bu açıklamaya, Merâğa'ya iki günlük bir mesafede olduğu bilgisini eklemektedir (Muhammed Ekrem b. Abdurrahman en-Nasrpurî es-Sindî, *İm'ânu'n-Nazar Şerhu Nuhbeti'l-fiker*, (Nşr. Ebu Said Gulam Mustafa el-Kâsimî), Haydarabad, tsz., Haydarî Press, s. 7. Aynı bilginin şu eserlerde de tekrar edildiği görülmektedir: Muhammed Abdullah et-Tünkî el-Ahmedî el-Hindî, *İkdu'd-Dürer fi Cidi Nüzheti'n-nazar*, Dâru Matbai Fârûkî, Delhi, 1295, s. 4; Muhammed b. Abdülhadî es-Sindî, *Behcetü'n-Nazar alâ Nuhbeti'l-fiker*, el-Mektebetü'l-Ezheriyye, Rakam: 1/322, varak: 3a; Kemâlüddin İbn Ebî Şerîf, *Hâşiye'l-Kemâl b. Ebi's-Şerîf alâ Nüzheti'n-nazar*, el-Mektebetü'l-Ezheriyye, rakam: 317525, varak: 3a).

Bugün için İrân sınırlarında yer alan ve adı miyâne "ميانه" olan bir şehir bulunmaktadır (<http://www.miyaneh.ir> (Erişim tarihi: 10.05.2015)). Tebriz'e 184 km ve Maraga denilen şehre ise 175 km mesafededir (Bkz. <http://www.tishineh.com/tourdistance/11-47-11-44/> فاصله بين ميانه و مراغه (Erişim tarihi: 10.05.2015)). Muhtemelen nisbeti bu şehredir.

¹² Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdillâh b. Saîd el-Ğirnâtî (ö. 776/1374), *el-İhâta fi Ahbâri Ğirnâta*, I-IV, Beyrût 1424/2003, II, 147; Aliyyul-Kârî, *Şerhu Nuhbeti'l-Fikr*, s. 142.

Meyâncî¹³ veya el-Meyâncî¹⁴ şeklindeki bu nisbenin hangi beldeyi işaret ettiği hususunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Azerbaycan'da bulunan Meyâne veya Miyâne/ميانه isimli bir beldeye nisbet edildiği şeklindedir¹⁵.

Bu bilginin muhtemelen en eski kaynağı İbnu'l-Kayserânî (ö. 507/1114) olmalıdır. O, bu nisbenin iki yere işaret ettiğini söylemektedir¹⁶. Meşhur olan görüş Âzerbaycân bölgesinde olduğu şeklindedir. Bununla birlikte Şam'daki bir yerleşim yerinin adının da el-Meyâncî olarak akarıldığı kaydedilmektedir. Ancak buranın neresi olduğunu İbnu'l-Kayserânî bilmemektedir¹⁷.

Erken dönemlerde kaleme alınmış olan belde, şehir, şahıs ve coğrafyaya dair kitaplarda Azerbaycan'da bulunan el-Meyâncî isimli bir şehirden bahsedildiği görülmektedir¹⁸. Bu bilgiler esas alınırca el-Meyâncî beldesinin Şam'da değil Azerbaycan bölgesinde olmasının gerektiği söylenebilir.

Şam'da bir yer olduğuna dair bilgi muhtemelen bir yorum neticesinde ortaya çıkmıştır. Zirâ bu bilgiyi veren İbnu'l-Kayserânî, Şam'daki bu yer hakkında bir bilgisinin olmadığını kaydetmekte; ricâl kitaplarında da Şam bölgesinde döneminin en büyük hadis âlimi olarak kabul edilen Ebû Bekr Yûsuf b. el-Kâsım b. Yûsuf el-Meyâncî (ö. 375/985) ismine rastlanmaktadır¹⁹. Muhtemelen bu hadis âliminin Şam bölgesinde bulunması ve nisbesinin de el-Meyâncî şeklinde verilmesi, Şam'da bu isimli bir yerin olduğu yorumlarına

¹³ es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevâvî*, I, 44.

¹⁴ Ensârî el-**Merâküşi**, Ebû Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. Abdilmelik el-Ensârî (ö. 703/1304), *es-Sıfru'l-Hâmis min Kitâbi'z-Zeyl ve't-Tekmile li Kitâbeyi'l-Mevsûl ve's-Sıla*, nşr. İhsân Abbâs, Beyrût 1385/1965, s. 173; el-Munâvî, Zeynuddin Muhammed Abdurraûf b. Tâcu'l-Ârifin el-Haddâdî (ö. 1031/1622), *el-Yevâkit ve'd-Durer Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-Fiker*, nşr. el-Murtadâ ez-Zeyn Ahmed, I-II, Riyâd 1999/1420, I, 212; Râdiyu'd-Din İbnu'l-Hanbelî, *Kafvu'l-Eser fi Safvi Ulûmi'l-Eser*, s. 36. el-Munâvî, bu müellif hakkında bilgi verirken farklı bir kişiden bahsetmiştir. Ona göre İbn Hacer'in bahsettiği âlim Şâfiî fakihlerinden, Kâdî Ebû't-Tîb'in talebesi ve Ebû İshâk eş-Şîrâzî'nin arkadaşıdır. Ancak bu kişi farklı birisidir (bkz. el-Meyyânişi, Ebû Hafis Ömer b. Abdilmecid, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh (Hamsu Resâil içinde)*, Nşr. Abdulfettâh Ebû Gudde-Selmân Ebû Gudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 2010, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 228).

¹⁵ İbnu'l-Esir, Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), *el-Lubâb fi Tehzîbi'l-Ensâb*, Beyrut, s. 279; el-Munâvî, *el-Yevâkit*, I, 212.

¹⁶ Suyûtî de iki yerin adını vermektedir (Bkz. es-Suyûtî, *Lubbu'l-Lübâb*, s. 256).

¹⁷ İbnu'l-Kayserânî, *el-Ensâbu'l-Muttefika*, s. 156; es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, s. 514; Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullâh Şihâbuddîn Yâkût b. Abdullâh er-Rûmî (ö. 626/1229), *Mucemu'l-Buldân*, I-VII, Beyrût 1995, V, 238.

¹⁸ İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, s. 227; el-Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, s. 317; el-Yakûbî, *el-Buldân*, s. 80; el-İstahrî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, s. 108, 119; İbnu'l-Esir, *el-Lubâb fi Tehzîbi'l-Ensâb*, s. 279.

¹⁹ İbnu'l-Kayserânî, *el-Ensâbu'l-Muttefika*, s. 156; es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, s. 514; Yâkût el-Hamevî, *Mucemu'l-Buldân*, V, 238.

sebepe olmuştur. Çünkü Ebû Bekr el-Meyânîcî ricâl kitaplarında *el-muhaddisu'l-kebir*, *el-kâdî*, *el-imâm*, *el-hâfız* gibi övücü ifadelerle tanıtılmaktadır²⁰. Hatta internette *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eserin müellifi olarak bu âlim gösterilmekte ve ilgili eser verilmektedir²¹. Ancak beldelele dair kaleme alınmış eserlerde Şâm bölgesinde bu isme sahip herhangi bir yerden bahsedildiği tespit edilememiştir.

et-Tehânevî (ö. 1158/1745'den sonra) de Meyânîc kelimesini ele almakta ve Farsça olduğunu, “aracı” manasına geldiğini söylemektedir²². İbn Abdî'l-Hakk (ö. 739/1339) ise Meyâne/Miyâne kelimesi ile ilgili olarak aynı bilgiyi vermekte ve “ortada bulunma” manasına geldiğini; Merâğa ile Tebriz arasında bulunduğuş için bu ismin kendisine verildiğini söylemektedir²³.

el-Meyânîcî kelimesinin el-Meyânîc isminin nisbesi olması durumunda bir sıkıntı yoktur. Zira bu kelimenin nisbesi, kural olarak el-Meyânîcî olarak gelmektedir. Ancak Meyâne/Miyâne kelimesinin nisbesi olması durumunda, gramer açısından bir izah gerekmektedir. Yapılan izahlara göre ise, bu kelime Arapça olmadığı için, Arapçaya intikal edince bir dönüşüm geçirmiş ve Meyânîcî şeklini almıştır²⁴.

Nihayetinde İbn Hacer'in vermiş olduğu nisbe esas alınacak olursa *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eserin müellifi olan Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecîd Azerbaycan bölgesinde dünyaya gelmiş olmaktadır. Ancak *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli risâlenin yazarı olarak kaynaklarda kendisine

²⁰ ez-Zehabi, *Siyeru Alâmi'n-Nubelâ'*, XII, 358.

²¹ <http://m-noor.com/showthread.php?p=31274> (Erişim tarihi: 20.7.2015).

²² et-Tahânevî, Muhammed b. Alî b. el-Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî el-Hanefî (1158/1745'den sonra), *Keşşafu Istilâhâti'l-Funûn ve'l-Ulûm* (nşr. Alî Dahrûc), I-II, Beyrût 1996, II, 1751.

²³ İbn Abdî'l-Hakk, Abdulmu'min b. Abdulhakk b. Şemâil el-Katî el-Bağdâdî el-Hanbelî Safiyuddîn (ö.739/1339), *Merâsidu'l-İttîlâ alâ Esmâi'l-Emkine ve'l-Bıkâ*, I-III, Beyrût 1412, III, 1342.

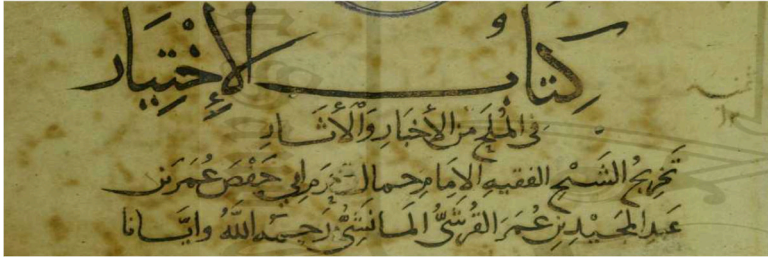
²⁴ Aliyyul-Kârî, *Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*, s. 142. Bu bilgi Abdulfettâh Ebû Gudde tarafından neşredilen matbu nüshada verilmektedir. Ancak bu eserin yazmasında, aşağıda görüleceği üzere “Meyâne yakınlarında bir yer وهو يقرب ميانه” ifadesi yer almaktadır (Aliyyu'l-Kârî, *Şerhu Nuhbeti'l-fiker fi mustalahâti ehli'l-eser*, Câmiatu'l-Melik Suûd el-Mahtûtât, varak: 12a http://makhtota.ksu.edu.sa/makhtota/7431/1#.Vp_c6iqLSUK (erişim tarihi: 15.05.2015).

الى امرادات وابو جفص المياخي بفتح الميم قبل النجبة
وكسر النون والجيم بلدة من ارض بيجان على مسيرة يومين
من مراغة وهو يقرب ميان جمع جبر اي رسال مختصر

işaret edilen Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecîd'in en yaygın nisbesi Meyyânişî şeklinde. İbn Cubeyr (ö. 614/1217)²⁵, Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229)²⁶, Kurtubî (ö. 671/1273)²⁷, Zehebî (ö. 748/1347)²⁸, Zerkeşî (ö. 794/1392)²⁹, Bikâî (ö. 885/1480)³⁰, Sehâvî (ö. 902/1497)³¹, İbnu'l-İmâd (ö. 1089/1678)³² ve Munâvî (ö. 1031/1622)³³ gibi âlimler hep el-Meyyânişî nisbesini kullanmaktadırlar³⁴.

Yâkût el-Hamevî'ye göre el-Meyyânişî nisbesinin daha isabetli olduğunu gösteren delil Ebû Hafs'ın el-Mehdiyye isimli bir diğer nisbesidir. Zira Meyyânişî İfrîkiyye'de bulunan Mehdiyye'nin köylerinden biridir. Mehdiyye ile arasında yarım fersahlık (yaklaşık 3 km) bir mesafe bulunmaktadır³⁵.

Meyyânişî nisbesinin daha isabetli olduğuna dair diğer bir delil ise gerek hadis usûlüne dair kaleme aldığı *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eserinin, gerekse diğer eserlerinin yazmalarında Meyyânişî nisbesinin kullanılmış olmasıdır. Örneğin *el-İhtiyâr* isimli eserinin kapağında müellifin ismi şu şekilde yer almaktadır³⁶:

²⁵ İbn Cubeyr, Ebû'l-Huseyn Muhammed b. Ahmed b. Cubeyr el-Kinânî el-Endelüsî (ö.614/1217), *Rihletu İbn Cubeyr*, I, Beyrût ts., s. 102.

²⁶ Yâkût el-Hamevî, *Mucemu'l-Buldân*, V, 239.

²⁷ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 671/1273), *et-Tezkira bi'Ahvâli'l-Mevtâ ve Umûri'l-Âhira*, I, Riyâd 1425, s. 828, 912, 961, 1299, 1333, 1346.

²⁸ ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm*, XLI, 121.

²⁹ ez-Zerkeşî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh b. Bahâdir eş-Şâfiî (ö.794/1392), *en-Nuket alâ Mukaddimeti İbni's-Salâh*, nşr. Zeynulâbidîn b. Muhammed I-III, Riyâd 1419/1998, I, 177.

³⁰ el-Bikâî, Ebu'l-Hasan Burhânuddîn İbrâhîm b. Umer b. Hasen (ö.885/1480), *en-Nuketü'l-Vefiyye bimâ fi Şerhi'l-Elfiyye*, nşr. Mâhir Yâsîn el-Fahl, 1428/2007, s. 84.

³¹ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

³² İbnu'l-İmâd, Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed b. el-İmâd el-Akrî el-Hanbelî (ö.1089/1678), *Şezerâtu'z-Zehab fi Ahbâri men Zeheb* (nşr. Mahmûd el-Arnâût), I-XI, Dımaşk - Beyrût 1986, VII, 529.

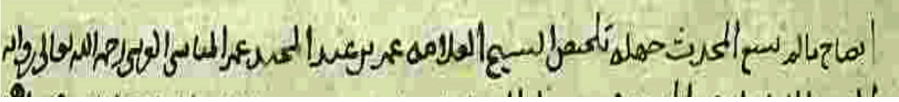
³³ el-Munâvî, Zeynuddîn Muhammed Abdurraûf b. Tâcu'l-Ârifin el-Haddâdî (ö.1031/1622), *Feydu'l-Kadîr fi Şerhi'l-Câmii's-Sağîr*, I-VI, Mısır 1356/1937, V, 117.

³⁴ Değerlendirme için bkz. eş-Şerîf Hâtîm b. Ârif el-Avni, *el-Menhecû'l-Mukterah*, s. 208 (dipnot, 1).

³⁵ Yâkût el-Hamevî, *Mucemu'l-Buldân*, V, 239.

³⁶ Mektebetu Câmîati'r-Riyâd-Kısmu'l-Mahtûtât, rakam: 818, varak: 12b.

Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh isimli eserinin yazmasının kapağında ise ismi şu şekilde verilmektedir³⁷:

Dolayısı ile nisbesinin Meyyânişi olarak kabul edilmesi³⁸ daha isabetli görülmüştür³⁹.

Ancak el-Fâsî (ö. 832/1429), bu nisbe karışıklığını “Ebû Hafs Meyyânişi’ye el-Meyânicî de denilmektedir” şeklinde kaydedip, iki bilgiyi birleştirerek aradaki ihtilafı giderme yoluna gitmiştir⁴⁰.

Yâkût el-Hamevî’nin kaydettiği üzere Meyyâniş küçük İfrikiye’ye bağlı Mehdiyye’nin köylerinden biridir. İfrikiye’nin tam olarak neresi olduğuna dair farklı görüşler olmakla birlikte nihayetinde kuzey Afrika’da bir yer olduğu söylenebilir⁴². Meyyâniş’in yaşadığı dönem itibarıyla Mehdiyye’de Ziridler hâkimdir. Fatimilere bağlı olan Ziridler 449 yılında Mısır’da Fâtîmi hâkimiyeti son bulunca Mehdiyye’yi başkent ilan etmişlerdir. Ancak bu bölge yüzyıl boyunca istikrar bulamamış 543 yılında batılı Normanların eline geçmiştir. Meyyâniş’in Mekke’ye bu sebeple göç ettiği söylenebilir⁴³.

³⁷ Mektebetu Câmîati’r-Riyâd-Kısmu’l-Mahtûtât, rakam: 1411, varak: 1a.

³⁸ İbn Hacer okuduğu kitaplar ve bunların müelliflerine uzanan isnad kayıtlarına dair yazmış olduğu eserde bu eserin icazetini şu senetle aldığını bildirmektedir:
el-Meyyânicî→Hâfız Ebû Ali el-Hasan b. Muhammed el-Bekrî→Ebû Muhammed Abdullah b. el-Hüseyn b. Ebi’t-Taîb→Ebû İshâk et-Tenûhî→İbn Hacer
Bu icazet halkasında üçüncü sırada yer alan Ebû Muhammed *sema* olmaksızın *icazet* yolu ile bu eseri aldığını ifade etmiştir. Bu durum İbn Hacer’in bu nisbeyi Ebû Muhammed’in yanlış okuması neticesinde yanlış zapt etmiş olma ihtimalini gündeme getirmektedir (Bkz. İbn Hacer, *el-Mucemu’l-Mufehres*, s. 400).

³⁹ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Guddê’nin Girişi, s. 230; İbrahim Hatiboğlu, “Meyyânişi”, *DİA*, İstanbul, 2004, XXIX, 512-513.

⁴⁰ Ebû’t-Tîb Muhammed b. Ahmed b. Ali Takıyyuddîn el-Fâsî (ö. 832/1429), *el-İkdu’s-Şemin fi Târîhi’l-Beledi’l-Emin*, Thk. Fuâd es-Seyyid, Muessesetu’r-Risâle, Beyrût 1405/1985, VI, 335.

⁴¹ Yâkût el-Hamevî, *Mucemu’l-Buldân*, V, 239.

⁴² “Göklerin kraliçesi” anlamına da geldiği kaydedilen İfrikiye’nin sınırları konusundaki görüşleri üç grup halinde toplamak mümkündür. Birinci grup rivâyetlerde İfrikiye’nin Mağrib’de bir şehir olduğu, İslâm fetihlerinden sonra şehrin kalıntıları üzerine Ukbe b. Nâfi’ tarafından 50/670 yılında Kayrevan’ın kurulduğu nakledilmektedir. İkinci grupta İfrikiye’nin bütün Mağrib’i içine aldığı, üçüncü grup rivâyetlerde ise Berka ile Tanca arasında kalan yerleri kapsadığı belirtilmektedir. İbn Haldûn, İfrikiye’yi çok defa Tunus’un orta ve kuzey kısmı için kullanmış, Trablus, Kusantîne ve Cerid eyaletlerini bölgeye dâhil etmemiştir. Günümüzde bu isim bütün kıta için kullanılmakta, Mağrib de dâhil olmak üzere kıtanın kuzey bölgesine Şimâl-i İfrikiye denilmektedir.” (Nadir Özkuyumcu, “İfrikiye”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXI, 515).

⁴³ Librande, “The Supposed Homogeneity of Technical Terms in Hadith Study”, s. 36.

Meyyânişî'nin nerede doğduğu hususu oldukça tartışmalı olsa da Mekke'ye yerleştiği hususunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. *Mekke'nin şeyhi*⁴⁵, *hatîbi* ve *Haşemeyn kâdîsi* gibi nitelermeler de bu hususu net olarak ortaya koymaktadır. 576 tarihinde *Mekke kâdîsi* sıfatını aldığı ifade edilmektedir. Bazı rivâyetlerden hareketle İskenderiye'de bulunduğu da anlaşılmaktadır. Zira İskenderiye'de Ebû Abdillâh ed-Dârimî'den "*Südüsiyyât*" isimli eserini okumuştur. Anlaşıldığı kadarıyla Mehdiyye'den Mekke'ye giderken yoldaki ilim merkezlerine uğramış olmalıdır.

Kaynaklarda ona nisbet edilen şiirlerin yer alması şiire ilgisinin olduğunu göstermektedir⁴⁹.

Örneğin, Ebû Tâhir es-Silefi'den (ö. 576/1180) şu şiiri naklettiği bildirilmektedir:

الحديث علم رجال تركوا الابتداء للاتباع
فإذا الليل جئهم كتبوه وإذا أصبحوا غدوا للسمع⁵⁰

Şu şiirin de kendisine ait olduğu aktarılmaktadır:

سألت طيبي عن دوائِي فقال لي تموت فتتجو أو تعيش فتسلمًا
فإن مت من وجدِي ظفرت بجنتي وإن عشت محزوناً كتبك مُحسِنًا
كذا سيرتي في أهل وُدِّي وصفوتي فإن كنت تعشقتنا تأهَّب لقرِبتنا
فقلت مَلِكِي ليس لي ما أريدُه فجذ لي بعفوٍ منك يا غاية المُنَى⁵¹

Mekke'de yer alan bir ribatın onun adını taşıdığı bilgisi de kaynaklarda yer almaktadır. Bu bilgiyi aktaran Fâsî, buranın bizzat kendisi vakfettiği için mi, yoksa orada oturduğu için mi Meyyânişî'ye nisbet edildiğini bilmediğini ifade etmektedir⁵².

Çocukları ve ailesine dair açık kayıtlar yer almamaktadır. Ancak ricâl kitaplarında çocuklarından birinin ismine rastlanmaktadır. Ebû Muhammed el-Ha-

⁴⁴ İbn Cubeyr, *Rihletu İbn Cubeyr*, s. 102; Yâkût el-Hamevî, *Mucemu'l-Buldân*, V, 239; ez-Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLI, 120; Şemsuddîn es-Şehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁴⁵ ez-Zehebî, *el-İber fî Haberi men 'Aber*, III, 83.

⁴⁶ Şemsuddîn es-Şehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁴⁷ Şemsuddîn es-Şehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁴⁸ Şemsuddîn es-Şehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁴⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, XV, 118; Şemsuddîn es-Şehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 349.

⁵⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, XV, 118.

⁵¹ et-Takî el-Fâsî, Ebû 't-Ṭîb Muhammed b. Ahmed b. Alî Takîyuddîn el-Fâsî (ö.832/1429), *el-Ikdu's-Semîn fî Târihi'l-Beledi'l-Emîn* (nşr. Muhammed Hamîd el-Fakî), I-XI, Beyrût 1406/1986 VI, 335; Şemsuddîn es-Şehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 349. Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî'nin İbn Ebî Dâvûd'dan naklettiği bir şiire de yer vermektedir. (Bkz. el-Bikâî, *en-Nuke-tü'l-Vefiyye*, s. 305).

⁵² et-Takî el-Fâsî, *Şifâu'l-Garâm*, I, 431.

sen b. Ömer Meyyânişi isimli oğlunun Meyyânişi'den *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli risâlesini⁵³ ve Ezrakî'nin *Ahbâru Mekke*⁵⁴ isimli eserini rivâyet ettiği aktarılmaktadır. Ebû Muhammed el-Hasen dışında bir çocuğu olup olmadığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Ancak talebeleri arasında zikredilen anne tarafından dedesinin Meyyânişi olduğu söylenen kişilerin varlığı, kız çocuğunun olduğunu göstermektedir. Ebû'r-Rebî' Necmu'd-Dîn Ebû Dâvûd Süleymân b. Halîl b. İbrâhîm el-Mekkî el-Kinânî el-Askalânî kızı tarafından torunu olarak zikredilmektedir. Bu torunu Mekke'de bir müddet hatiplik yapmıştır. 671 yılında vefat etmiştir⁵⁵. Selmân Ebu Gudde onu, Meyyânişi'nin talebeleri arasında saymaktadır⁵⁶. Ancak Zehebî, dedesi vefat etmeden önce doğduğunu ifade etmektedir⁵⁷. Sehâvi ise 580 veya 583 tarihinde dünyaya geldiğini söylemektedir⁵⁸. Meyyânişi'nin vefat tarihi 581 veya 583 olarak verildiğine göre, dedesine talebe olma ihtimali uzak gibi görünmektedir.

Meyyânişi'nin torunu olarak kaynaklarda ismine rastlanan bir diğer kişi Abdolvâhid b. İsmâil b. İbrâhîm b. el-Kinânî el-Askalânî'dir. Dedesinin başında yer aldığı uydurma bir senet ile Müslim'in Sahih'ini rivâyet ettiği bilgisi kaynaklarda aktarılmaktadır⁵⁹. Kız tarafından torunu olarak kendinden bahsedilen, es-Sadru'l-Bekrî diye meşhur Hâfız Sadru'd-Dîn Ebû Ali el-Hasen b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Kureşî el-Bekrî et-Teymî (ö. 656/1258) ise Meyyânişi'nin en son talebesi olarak kabul edilir⁶⁰. Dedesinden Mekke'de hadis dinlemiştir⁶¹.

Meyyânişi ile alakalı olarak *muhaddis, mutkin, sâlih*⁶², *âlim, veri*, *sika*⁶³ gibi tadel ifadeleri kullanılmaktadır.

Hocaları ve talebelerine dair verilen bilgilerden hareketle şu kitapları okuduğu ve okuttuğu anlaşılmaktadır:

1. *el-Mu'lim bi Fevâidi Müslim*⁶⁴,
2. *Sünenu Ebî Dâvûd*⁶⁵,

⁵³ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 236.

⁵⁴ el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 31.

⁵⁵ ez-Zehabî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, IV, 163; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehab*, VII, 529. .

⁵⁶ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 234-235.

⁵⁷ ez-Zehabî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, IV, 163.

⁵⁸ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, I, 418.

⁵⁹ İbn Nukta, *et-Takyîd*, s. 384; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV, 78.

⁶⁰ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁶¹ es-Safedî, *el-Vâfi*, XII, 157; et-Takî el-Fâsî, *Zeylu't-Takyîd*, I, 511.

⁶² ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm*, XLI, 121; el-Mâzerî, *el-Mu'lim (Neşredenin Mukaddimesi)*, I, 37.

⁶³ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁶⁴ ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm*, XLI, 121.

⁶⁵ İbn Rüşeyd el-Fihri, Ebû Abdullah Muhibbu'd-Dîn, *Mel'u'l-Aybe*, Thk. Muhammed el-Habîb b. el-Hûce, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1988, s. 238.

3. *Sünenü't-Tirmizî*⁶⁶,
4. *es-Südüsiyyât*⁶⁷,
Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Maad el-Uklîşî'nin;
5. *en-Nücem min Kelâmi Seyyidi'l-Arab ve'l-Acem*
6. *el-Kevkebu'd-Durri el-Müstahrec min Kelâmi'n-Nebiy*⁶⁸ adlı eserleri⁶⁸,
7. *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*⁶⁹

Vefat tarihi olarak genellikle hicri 581 yılı verilmektedir. Mekke'de Cumâde'l-Ülâ ayında vefat ettiği kaydedilmektedir⁷⁰. Ancak Fâsî, vefat tarihinin 583 olduğunu nakletmiştir. Bu bilginin dayanağı olarak da Meyyânişî'nin kabrinin başında bulunan taşı göstermektedir⁷¹. Sehâvî de 583 yılında Aşûrâ gününde Mekke'de vefat ettiğini, diğer tarihin hatalı olduğunu ifade etmektedir⁷². Fâsî'nin vermiş olduğu bilgi çerçevesinde vefat tarihinin 583 olduğunu söylemek daha isabetli görünmektedir.

III. Hocaları

Birçok hocadan ilim tahsil ettiği söylenen Meyyânişî'nin tespit edebildiğimiz hocaları şunlardır:

1- Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed er-Râzî (ö. 525/1131)⁷³. Kendisinden *es-Südüsiyyât*⁷⁴ isimli eserini İskenderiyye'de aldığı kaydedilmektedir⁷⁵.

2- Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer el-Mâzerî (ö. 536/1141). Hocaları arasında zikredilen en meşhur âlim, Müslim'in sahih'i üzerine ilk şerhi yazmakla tanınan Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer el-Mâzerî'dir⁷⁶.

⁶⁶ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁶⁷ ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm*, XLI, 121; Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁶⁸ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁶⁹ el-Kâsım b. Yûsuf et-Tucibî, *el-Bernâmeec*, s. 256.

⁷⁰ ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm*, XLI, 121; ez-Zehabî, *Siyeru Alâmi'n-Nubelâ* (nşr. Suayb el-Arnâvut Yönetiminde), XXI, 157; ez-Zehabî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, IV, 88; el-Bikâî, *en-Nuketi'l-Vefiyye*, s. 84; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehab*, VI, 447.

⁷¹ et-Takî el-Fâsî, Ebû 't-Tib Muhammed b. Ahmed b. Ali Takîyyuddîn el-Fâsî (ö.832/1429), *el-İkâu's-Şemin fi Târihi'l-Beledi'l-Emîn* (nşr. Muhammed Hamid el-Faykî), I-XI, Beyrût 1406/1986, VI, 335.

⁷² Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348

⁷³ Sehâvî bu hocasının ismini Ebû Abdullah ed-Dârimî olarak vermektedir (Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348).

⁷⁴ *Südüsiyyât* altı ravi ile Hz. Peygamber'e ulaşan hadislerden oluşan risâledir. Bu tür eserlerin eskisi Meyyânişî'nin de hocası olan ve İbnu'l-Hattâb ismiyle meşhur olan Ebû Abdullah er-Râzî'nin risâlesidir. Bkz. Kettânî, *Hadis Literatürü*, (Dipnot ve İlavelerle Tercüme eden: Yusuf Özbek), İz Yayınları, İstanbul 1994, s. 189.

⁷⁵ ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm*, XLI, 121; Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348; Ebû Gudde, s. 231. Bazı eserlerde meşhur müfessir er-Râzî ile bu hocasının karıştırıldığı görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. el-Mâzerî, *el-Mu'lim (Neşredenin Mukaddimesi)*, I, 37.

⁷⁶ ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm*, XLI, 121.

Meyyânişi, ondan *el-Mu'lim bi Fevâidi Müslim* isimli meşhur şerhini rivâyet etmiştir. Hicri 534 yılında bu eseri ondan okuduğu kaydedilmektedir. *Mâ lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eserinde hocasından, ismini vererek alıntı da yapmaktadır⁷⁷. *el-Mu'lim*'i tahkik eden Muhammed eş-Şâzeli en-Nifer mukaddimedede, el-Mâzeri'nin kitaplarını Maşrik'ta yayan kişinin Meyyânişi olduğunu ifade etmektedir⁷⁸.

3- Ebû'l-Muzaffer Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn eş-Şeybânî et-Taberî⁷⁹. 544 yılında Mekke'de talebesi olmuştur⁸⁰. Ondan Ezrâkî'nin "*Ahbâru Mekke*" isimli eserini okumuş ve rivâyet etmiştir. Ayrıca Ebû'l-Muzaffer'den Ebû Dâvûd'un *es-Sünen* isimli eserinin rivâyet hakkını almıştır⁸².

4- Ebû Abdullah Muhlisu'd-Dîn Muhammed b. Hâmil el-Makdisî⁸³.

5- Ebû'l-Feth Muhammed b. Muhammed et-Tâî⁸⁴.

6- Şümeyle b. Muhammed b. Ebî Hâşim el-Hasenî es-Sünnî⁸⁵.

7- Ebû Bekr b. Osmân ed-Dineverî⁸⁶.

8- Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Maad el-Uklîşi⁸⁷. Mekke'de karşılaşmış ve ondan *en-Nücem min Kelâmi Seyyidi'l-Arab ve'l-Acem* isimli eseri ile *el-Kevkebü'd-Dürri el-Müstahrec min Kelâmi'n-Nebiyy* isimli eserlerinin okumuştur⁸⁸.

9- Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed es-Silefi⁸⁹. Silefi'den şiir rivâyetleri de bulunmaktadır. Bunlardan birini de usule dair bu eserin girişinde vermektedir⁹⁰.

10- Ebû'l-Kâsım el-Kerûhî⁹¹. Ondan Mekke'de Tirmizî'nin *el-Câmi* isimli

⁷⁷ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 272.

⁷⁸ el-Mâzerî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali, *el-Mu'lim bi Fevâidi Müslim (Neşredenin Mukaddimesi)*, Thk. Muhammed eş-Şâzeli en-Nifer, Dâru't-Tünisiyye, Tûnus, 1987, I, 37.

⁷⁹ ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhiri ve'l-a'lâm*, XII, 736; Ebû Gudde, s. 232.

⁸⁰ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁸¹ el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 31.

⁸² İbn Rüşeyd el-Fihri, *Mel'u'l-Aybe*, s. 238; Ebû Gudde, s. 232.

⁸³ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 232. Bazı hocalarının isimleri sadece Selmân Ebû Gudde'nin tahkik ettiği nüshanın mukaddimesinden verilmiştir. Zira bu eserde işaret edilen *Müstefâdu'r-rihle ve'l-iğtirâb* isimli esere ulaşma imkânı bulunamamıştır.

⁸⁴ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 232.

⁸⁵ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV, 262; el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 232.

⁸⁶ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 232.

⁸⁷ ez-Zehabî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhiri ve'l-a'lâm*, XII, 736; Ebû Gudde, s. 232.

⁸⁸ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

⁸⁹ Hatib el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, XV, 118; ez-Zehabî, *Siyeru Alâmi'n-Nubelâ'* (nşr. Suayb el-Arnaût ve ark.), XXI, 17.

⁹⁰ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s.248.

⁹¹ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

eserini okumuştur⁹².

11- Ebû Bekr Muhammed b. Ali b. Yâsir el-Ensârî el-Ceyyânî⁹³.

IV. Talebeleri

Kaynaklarda aynı şekilde birçok talebesinin olduğu da ifade edilmektedir. Bunlardan tespit edebildiklerimiz ise şunlardır:

1- Tâhir b. Yahyâ b. Ebî'l-Hayr el-Imrânî (ö. 587/1191). Fakihtir, 518 yılında doğmuştur. Mekke'de bir müddet muhacir olarak bulunmuş ve bu esnada Meyyânîşî'den ilim tahsil etmiştir⁹⁴.

2- Seyfu'd-Devle Ebû'l-Meymûn el-Mübârek b. Kâmil b. Ali el-Kinânî (ö. 589/1193). 526 yılında Şîrâz'da doğmuş, 589'da Kâhire'de vefat etmiştir. Eyyûbî devletinin emirlerindedir. Mekke'de Meyyânîşî'den hadis almıştır⁹⁵.

3- Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. el-Muhâribî (ö. 589/1193). Gırnâta'lıdır, 547 yılında hac yapmak için Mekke'ye gitmiştir. Burada Meyyânîşî ile görüşmüştür. Kıraat konusunda uzmanlaşmış ve bu konuya dair kitap yazmıştır⁹⁶.

4- Ebû Bekr Atîk b. Ali b. Hasen el-Humeydî (ö. 595/1199). 579 yılında Mekke'de Meyyânîşî'den ilim tahsil etmiştir. Marakeş'te vefat etmiştir⁹⁷.

5- Muhammed b. Ali b. Halef et-Tücibî (ö. 596/1200). İşbiliyyelidir. 560 yılından önce Hacca gitmiş ve bu esnada Mekke'de Meyyânîşî ile karşılaşmıştır⁹⁸.

6- Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali b. Ebî Bekr Atîk b. İsmâil el-Mukrî (ö. 597/1201). Kurtubalıdır, Sonradan Şam'a yerleşmiştir. İlk önce kıraat tahsil etmiştir. 564 yılında Mekke'de Meyyânîşî'den ilim tahsil etmiştir. Şam'da vefat etmiştir⁹⁹.

7- Ahmed b. Yahyâ b. Ahmed ed-Dabbî (ö. 599/1203). Hac için gittiği Mekke'de Meyyânîşî ile görüşmüştür¹⁰⁰.

8- Ebû Abdullah Muhammed b. Kâsım b. Abdirrahmân b. Abdilkerim et-Temîmî (ö. 604/1207). Faslıdır¹⁰¹.

9- Ebû Abdullah Muhammed b. Hasen b. Muhammed b. Yûsuf b. Halef el-

⁹² Şemsuddîn es-Şehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latife*, II, 348.

⁹³ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, II, 31; el-Makkarî et-Tilimsânî, *Nefhu't-Ṭîb*, II, 157; Ebû Gudde, s. 233.

⁹⁴ Tâcuddîn es-Subkî, *Ṭabakâtu'ş-Şâfiyye*, VII, 115-118.

⁹⁵ İbnu'l-Mustevfî el-İrbilî, *Târihu İrbil*, II, 674.

⁹⁶ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, III, 218.

⁹⁷ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, IV, 26

⁹⁸ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, II, 77; el-Makrîzî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdulkâdir el-Huseynî el-Makrîzî (ö.845/1441), *Kitâbu'l-Mukaffa'l-Kebîr* (nşr. Muhammed el-Yalâvî), 1-6, Beyrût 1991, VI, 269.

⁹⁹ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, I, 81.

¹⁰⁰ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, I, 84.

¹⁰¹ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, II, 161-162.

Ensârî (ö. 609/1212). İbn Sâhib's-Salât ve İbnu'l-Hâc lakablarıyla tanınmaktadır. Hac yolculuğu esnadında Mekke'de Meyyânişî'nin talebesi olmuştur¹⁰².

10- Eyyûb b. Abdillâh el-Fihrî el-Buhârî (ö. 609/1212). Sûfidir.¹⁰³.

11- Ebû'l-Hasen Ali b. Hişâm b. Ömer b. Haccâc el-Lahmî (ö. 610/1213). Hac yapmak için Mekke'ye vardığında Meyyânişî'den ilim tahsil etmiştir. 7 kıraat üzere Kur'an talimi almıştır¹⁰⁴.

12- Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. Cübeyr b. Muhammed b. Cübeyr el-Kinânî (ö. 614/1217). Hac yapmak için gittiği Mekke'de Meyyânişî'den ilim tahsil etmiştir¹⁰⁵. *Rihletu İbn Cübeyr* isimli eserin yazarıdır¹⁰⁶.

13- Ebû'l-Futûh Muhammed b. Muhammed b. Amrûk el-Bekrî (ö. 615/1218). İbn Muhib en-Neysâbüri diye bilinmektedir. Sûfidir. Mekke'de Meyyânişî'den ders okumuştur. Şam'da vefat etmiştir¹⁰⁷.

14- Muhammed b. Hasen b. Ahmed b. Yûsuf b. Ahmed b. Yûsuf et-Tücîbî (ö. 620/1223). Meyyânişî'den mükatebe yoluyla hadis almıştır¹⁰⁸.

15- Ebû Ca'fer Ahmed b. İbrâhîm b. Abdilmelik b. Mutarrif et-Temîmî el-Endelûsî (ö. 628/1231). Mekke'de Meyyânişî'den Tirmizî'nin *el-Câmi* isimli eserini okumuştur. 552 yılında doğmuş ve 628 yılında vefat etmiştir. Sûfi meşrebtir¹⁰⁹.

16- Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ayyâş el-Kinânî el-Mursî (ö. 628/1231). 580 yılında hac yapmak için Mekke'ye gelmiş ve Meyyânişî ile burada karşılaşmıştır. Ondan Tirmizî'nin *el-Câmi*'ini dinlemiştir¹¹⁰.

17- Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Yebkâ b. Cebele el-Ensârî (ö. 630/1232). 573 yılında hac yolculuğuna çıkmış, bu esnada Meyyânişî'den icazet almıştır¹¹¹.

18- Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hîra (ö. 634/1236). İki kere hac yapmış, bu esnada Meyyânişî'ye talebe olmuştur¹¹². 634

¹⁰² İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, II, 99.

¹⁰³ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, I, 168.

¹⁰⁴ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, III, 229.

¹⁰⁵ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, II, 110; Ebû Gudde, s. 236.

¹⁰⁶ Bkz. İbn Cübeyr, *Rihletu İbn Cübeyr*, I, Beyrût.

¹⁰⁷ İbnu's-Sâbüni, *Tekmiletu İkmâli'l-İkmâl*, s. 111.

¹⁰⁸ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, II, 164.

¹⁰⁹ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, I, 104-105; ez-Zehabi, *Târihu'l-İslâm*, XLV, 277-278; Şemsüddin es-Şehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, I, 96.

¹¹⁰ ez-Zehabi, *Târihu'l-İslâm*, XLV, 303; el-Makkari et-Tilimsani, *Nefhu't-Tib*, II, 604; el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 236.

¹¹¹ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, III, 436.

¹¹² İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, III, 237; el-Ensârî el-Merrâküşi, *es-Sifru'l-Hâmîs*, s. 160; ez-Zehabi, *Târihu'l-İslâm*, XLVI, 206.

yılında vefat etmiştir¹¹³.

19- Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Muhammed b. el-Hasen el-Kaysî el-Kastallânî (ö. 636/1238). Meyyânişî'den icazet almıştır¹¹⁴.

20- Talebeleri içinde en dikkat çeken isim meşhur sûfî Muhyiddin İbn Arabî'dir (ö. 638/1240). İbn Arabî, Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecid el-Meyyânişî'yi kendisinden umumî icâzet aldığı hocaları arasında saymaktadır¹¹⁵. İbn Arabî'nin 78 yaşında vefat ettiği düşünülürse Meyyânişî'nin vefat ettiği 583 tarihinde o 23 yaşında olmaktadır.

21- Abdurrahmân b. İsmâil b. Ahmed b. İsmâil el-Ezdî (ö. 640/1242 civarı). Tunusludur. Hac farizasını eda etmek için Mekke'ye gitmiş ve Meyyânişî'den ilim öğrenmiştir¹¹⁶.

22- Ebû'l-Berekât Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdillâh b. el-Hüseyn Revâha (ö. 642/1244). Mekke'de Meyyânişî'den ilim almıştır¹¹⁷.

23- Zeynu'd-Dîn Ebû'l-Kâsım Abdurrahmân b. Ebî Haremî el-Mekkî (ö. 645/1247). Mekke'nin müsnidi olarak kabul edilir. Meyyânişî'den *el-Mecâlisu'l-Mekkiyye* isimli eseri ile *el-Mu'lim bi Fevâidi Müslim* isimli el-Mâzerî'nin şerhini okumuştur. Mekke'de vefat etmiştir¹¹⁸.

24- Hâfız Sadru'd-Dîn Ebû Ali el-Hasen b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Kureşî el-Bekrî et-Teymî (ö. 656/1258). es-Sadru'l-Bekrî diye tanınmaktadır. Meyyânişî'nin en son talebesi olarak kabul edilir¹¹⁹. Sûfidir. Meyyânişî'nin kızıdan torunudur. Ondaki Mekke'de hadis dinlemiştir¹²⁰. İbn Hacer'in Mâ lâ Yese'u'l-Muhaddise cehlüh isimli eserin rivâyet hakkını aldığı isnad buna dayanmaktadır¹²¹.

25- Ebû Tâhir İsmâil b. Ömer b. Ahmed el-Kureşî. 570 yılında Meyyânişî'den hadis dinlemiştir¹²².

26- Muhammed b. Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed et-Tüçibî¹²³.

¹¹³ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, IV, 192..

¹¹⁴ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, I, 122.

¹¹⁵ en-Nebhânî, Yûsuf b. İbrâhim, *Câmiu Kerâmâtî'l-Evliyâ*, Thk. İbrâhim Atve, Merkezu Ehli's-Sünne, Hindistan, 2001, I, 205.

¹¹⁶ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, III, 56.

¹¹⁷ el-Makrîzî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Abdulkâdir el-Huseynî el-Makrîzî (ö. 845/1441), *Kitâbu'l-Mukaffa'l-Kebîr* (nşr. Muhammed el-Yalâvî), 1-6, Beyrût 1991, V, 584; el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 235-236.

¹¹⁸ et-Takî el-Fâsî, *Zeylu't-Takyîd*, II, 91-92.

¹¹⁹ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

¹²⁰ es-Safedî, *el-Vâfi*, XII, 157; et-Takî el-Fâsî, *Zeylu't-Takyîd*, I, 511.

¹²¹ İbn Hacer, *el-Mucemu'l-Mufehres*, s. 400.

¹²² İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, I, 156. Krş. el-Makkarî et-Tilimsânî, *Nefhu't-Tib*, II, 606; el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 236-237.

¹²³ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, II, 102.

27- Ebû Muhammed Abdulazîz b. Ali b. Abdilazîz es-Sumâtî. Gırnatalıdır¹²⁴.

28- Ebu'l-Hac Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Ensârî. Endülüslüdür. 547 yılında Hac yapmış ve bu esnada Meyyânişî'den ders okumuştur¹²⁵.

29- Ebu's-Sabr. Kuşeyrî Risâlesi'ni Ebû Hafs Meyyânişî'den Harem-i Şerîf'te okuduğunu söylemektedir¹²⁶.

30- Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Enderşî 544 yılında dünyaya gelmiştir. Mekke'de Meyyânişî'nin talebesi olmuştur¹²⁷. *İmâm, muhaddis, cevval* gibi ifadelerle tanıtılmaktadır¹²⁸.

31- Ebû Muhammed Abdulvâhid b. İsmâil b. İbrâhîm el-Askalânî. Meyyânişî'nin torunudur. Ondan bir şiir rivâyet etmiştir. Ayrıca *el-Mu'lim*'i rivâyet ettiği de aktarılmaktadır¹²⁹.

32- Ebû Zekeriyya Yahyâ b. Yûsuf b. Ebî Tâlib Ahmed el-Kureşî. Meyyânişî'den *el-Mu'lim*'i rivâyet ettiği aktarılmaktadır¹³⁰.

33- Ebû Muhammed el-Hasen b. Ömer Meyyânişî. Oğludur. Ondan *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli risâlesini¹³¹ ve Ezrakî'nin *Ahbâru Mekke*¹³² isimli eserini rivâyet etmiştir.

Bu isimlere genel olarak bakıldığında, çoğunluğunun Kuzey Afrika veya Endülüslü ve sûfi meşreb oldukları görülmektedir. Bu durum da Meyyânişî'nin Kuzey Afrikalı olduğuna dair bilgiyi desteklemektedir. Zira kendisinden rivâyette bulunanların hemen hemen hepsi Mekke'de derslerine katılmışlardır. Bu ravilerin, hemşehrileri olması hasebiyle Meyyânişî'ye yöneldikleri söylenebilir. Ayrıca talebelerinin çoğunluğunun sûfi olması da Meyyânişî'nin sûfi meşreb biri olma ihtimalini güçlendirmektedir. Zaten Ebû's-Sabr isimli talebesinin Meyyânişî'den tasavvufun temel eserlerinden biri olan Kuşeyrî'nin *Risâle*'sini okuması ve umumî icazet verdiği talebelerinden birinin meşhur mu-tasavvıf İbn Arabî olması da bu hususu teyid etmektedir. Ayrıca eserleri arasında zikredilen *Ravzatu'l-muştâk* isimli kitabın zühd ve rikâkla ilgili olması¹³³ da bu ihtimali güçlendirmektedir.

¹²⁴ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, III, 99.

¹²⁵ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, IV, 208.

¹²⁶ el-Kâsım b. Yûsuf et-Tucîbî, *el-Bernâmeç*, s. 256.

¹²⁷ ez-Zehabî, *Siyeru Alâmi'n-Nubelâ'*, XXII, 251.

¹²⁸ et-Takî el-Fâsî, *Zeylu't-Takyîd*, I, 77.

¹²⁹ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 235.

¹³⁰ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 235.

¹³¹ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 236.

¹³² el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I, 31.

¹³³ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latife*, II, 348; el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 239.

V. Eserleri

Kaynaklarda Meyyânişî'ye nisbet edilen 7 esere rastlanmaktadır. İlk önce hakkında fazla bilgi bulunmayan eserlerine işaret edilecek, daha sonra en çok tartışılan iki eseri üzerinde durulacaktır.

1. *Ravzatu'l-Müşâtak ve't-Tarîk ile'l-Kerîmi'l-Hallâk*¹³⁴

Brockelmann, eserleri arasında 565/1170 yılında yazmış olduğu *Ravzatu'l-Müşâtak ve't-Tarîk ile'l-Kerîmi'l-Hallâk* isimli bir kitaptan bahsetmektedir¹³⁵. Rikâka dair bir eser olduğu söylenmektedir¹³⁶.

2. *el-İntikâ ve'l-İntihâb mine'l-Firdevs*

Yemen'in San'a şehrindeki el-Câmiu'l-Kebîr kütüphanesinde¹³⁷ ve İmâm Muhammed b. Suûd İslam Üniversitesi kütüphanesinde¹³⁸ yer alan bu eser de Meyyânişî'ye nisbet edilmektedir. İsminden anlaşıldığı kadarıyla, Deylemî'nin el-Firdevs isimli eserinden seçilmiş hadislerden oluşmaktadır.

3. *Ta'likât ale'l-Firdevs*¹³⁹

Bu eserin isminin *İhtisâru Firdevsi'l-Ahbâr* olduğu da söylenmektedir. Bu bilgiyi veren, Mâzerî'nin *el-Mu'lim* isimli eserini tahkik eden Muhammed eş-Şâzelî en-Nîfer, Meyyânişî'nin, *Firdevs*'in yeniden düzenlenmesi mahiyetinde bir eserinin olduğunu ve kendinde de bir nüshasının bulunduğunu ifade etmektedir¹⁴⁰. Selmân Ebû Gudde *Ta'likât ale'l-Firdevs* ile *İhtisâru Firdevsi'l-Ahbâr* veya ismi tam olarak zabt edilmeyen, *Firdevs*'in yeniden tertibi mahiyetinde olan eserin aynı eser olduğunu tahmin etmektedir¹⁴¹. Muhtemelen Selmân Ebû Gudde'nin bahsettiği ismini tam olarak tespit edemediği eser bir önceki "el-İntikâ ve'l-İntihâb mine'l-Firdevs" isimli kitaptır.

4. *Cüz fihi Musâvâtü's-Şeyh Ebî Bekr Muhammed b. Ali b. Yâsir el-Ensârî el-*

¹³⁴ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

¹³⁵ Brockelmann, Carl, *Târihu'l-Edebi'l-Arabî* (nşr. ve trc. Abdulhalim en-Neccâr), I-VII, Kâhire, VI, 278.

¹³⁶ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348; el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selman Ebû Gudde'nin Girişi, s. 239.

¹³⁷ Heyet, *el-Fihrişü's-Şâmil li't-Turâsi'l-Arabiyyi'l-İslâmiyyi'l-Mahtût: el-Hadisü'n-Nebeviyyu's-Şerîf ve Ulûmuhu ve Ricâluh*, Nşr. el-Mecmau'l-Melikî fi Buhûsi'l-Hadâratil-İslâmiyye, Amman 1987, I, 256.

¹³⁸ http://aruc.org/web/auc-uae/search;jsessionid=DA7FCF1E683DE7A437A792B9529258BD?p_p_id=RSSearch_WAR_RSSearch_INSTANCE_ZRHx7HU33zld&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&RSSearch_WAR_RSSearch_INSTANCE_ZRHx7HU33zld_action=renderOne&id=1885295 (Erişim tarihi: 25.06.2015).

¹³⁹ ez-Zirikli, V, 53; Muhammed Mahfûz, *Terâcimu'l-Müellifine't-Tûnisiiyyin*, IV, 425.

¹⁴⁰ el-Mâzerî, *el-Mu'lim* (Neşredenin Mukaddimesi), I, 37.

¹⁴¹ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 240.

Ceyyâni me'a'l-Eimmeti'l-Erbe'ati'l-Buhâri ve Müslim ve'n-Nesâi ve Ebî Dâvûd

İsminden de anlaşılacağı üzere bu eser el-Ceyyâni'nin Buhârî, Müslim, Nesâi ve Ebû Dâvûd'da yer alan hadislerin senedindeki ravi sayısı ile aynı sayıda ravi ile rivâyet ettiği hadislerinden oluşmaktadır¹⁴².

Medine İslam Üniversitesi kütüphanesinde yer almakta ve Meyyânişi'ye nisbet edilmektedir. Yazmanın 13 varak, ilk sayfadaki satır sayısının 16 olduğu ve üzerinde bir takım haşiye ve talikatın bulunduğu bilgisi verilmektedir. Nüshanın

”بعد البسمة: أخبرنا الشيخ الصالح العفيف أبو الهدى صوان المهدي خادم الضريح النبوي قراءة عليه بالمسجد الحرام في الآخرة من سنة اثنين وستمائة، قال: أخبرنا الشيخ الإمام الحافظ أبو حفص...“
şeklinde başladığı ve

”عن أبي بكر بن المنكدر عن عمرو بن عبد الرحمن عن أبيه، فأنا مساوي النسائي من هذا الوجه من حيث العدد إلى أبي سعيد الخدري رضي الله عنه. وهذا آخر ما وجدناه في الحال...“

ifadeleriyle sona erdiği kaydedilmektedir¹⁴³. Risâlenin isminde adı geçen Ebû Bekr Muhammed b. Ali b. Yâsir el-Ensârî el-Ceyyâni'nin Meyyânişi'nin hocalarından olması¹⁴⁴ bu risâlenin ona ait olma ihtimalini yükseltmektedir. Ancak Meyyânişi'den bahseden hiçbir eserde bu kitabın ismi yer almamaktadır¹⁴⁵.

5. el-İhtiyâr fî'l-Müleh ve'l-Ahbâr¹⁴⁶

Yazma nüshasına ulaşabildiğimiz bu eser, 12 varaklık hacme sahip Cüveynî'ye ait bir usûl-i fıkıh risâlesinin akabinde yer almaktadır. 39 varaktan oluşmaktadır. *Besmele'*den sonra “*Rabbi Yessir bi Keremike*” duasının akabinde eser, “Haddesena eş-Şeyh el-Fakîh el-İmâm Cemâlu'l-Haremi's-Şerîf Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecid el-Kureşî Meyyânişi” şeklinde başlamaktadır. Bu senedin müntehâsi ed-Deylemî'dir. Rivâyetler ed-Deylemî'de (ö. 509/1116) olduğu gibi senetsiz aktarılmaktadır. Sadece sahâbî râvilerin ismi zikredilmiştir. İlk rivâyet

¹⁴² Musâvât ifadesinin manası için bkz. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Hadisevi Yayınları, İstanbul, 2006, s.221.

¹⁴³ [http://aruc.org/web/auc-uae/search?p_p_id=RSSearch-arch_WAR_RSSearch_INSTANCE_ZRHx7HU33zld&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&RSSearch_WAR_RSSearch_INSTANCE_ZRHx7HU33zld_action=renderOne&id=2803641](http://aruc.org/web/auc-uae/search?p_p_id=RSSearch_WAR_RSSearch_INSTANCE_ZRHx7HU33zld&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&RSSearch_WAR_RSSearch_INSTANCE_ZRHx7HU33zld_action=renderOne&id=2803641) (Erişim tarihi: 25.06.2015)

¹⁴⁴ İbnu'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, II, 31; el-Makkarî et-Tilimsâni, *Nefhu't-Tîb*, II, 157; el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Selmân Ebû Gudde'nin Girişi, s. 233.

¹⁴⁵ Yazma nüshaya ulaşma imkânımız olmadığı için ayrıntılı bir değerlendirme yapma imkânı bulamadık.

¹⁴⁶ Muhammed Mahfûz, *Terâcimu'l-Müellifine't-Tûnisıyyin*, IV, 425.

İbn Abbâs'tan aktarılan ve Allah Teâlâ'nın kitaba ilk yazdığı şeyin ne olduğundan bahseden rivâyettir¹⁴⁷. Deylemî'nin kitabı da bu rivâyetle başlamaktadır¹⁴⁸. Eserde 6 fasıl ve 3 babtan oluşan bir sistematik takip edilmiştir.

Birinci fasıl Ebû Umâme'den rivâyet edilen¹⁴⁹ “خُذُوا الْعِلْمَ” şeklindeki rivâyetle başlamaktadır¹⁵⁰. İkinci fasıl¹⁵¹ “أَوْصِيَكُمْ” ifadesiyle başlayan hadisleri vermektedir. İlk rivâyet yine ed-Deylemî'de yer alan Semûre rivâyetidir¹⁵². Üçüncü fasıl¹⁵³ “Faslun fi'l-Efrâd” şeklinde isimlendirilmiştir. Bu bölüm de İbn Abbâs'tan aktarılan¹⁵⁴ “مَنْ اتَّكَأَ عَلَى يَدِ عَالِمٍ” şeklindeki rivâyetle başlamaktadır. Dördüncü fasıl¹⁵⁵ Hz. Ali'den aktarılan “مَا مِنْ مَلِكٍ يَصِلُ رَحْمَةً”¹⁵⁶ rivâyetiyle başlamaktadır. Beşinci fasıl¹⁵⁷ Ebû Zerr'den aktarılan şu rivâyetle¹⁵⁸ başlamaktadır: “مَوْتُ الْعَالِمِ مُصِيبَةٌ”. Daha sonra “Ve min Bâbi'n-Nûn” şeklinde bir başlık¹⁵⁹ gelmekte ve “nûn” harfi ile başlayan hadisler verilmektedir. Altıncı fasılda¹⁶⁰ ise Ebû Hureyre'den aktarılan¹⁶¹ “الْهُدْيَةُ رِزْقٌ مِنْ رِزْقِ اللَّهِ” şeklinde başlayan rivâyet yer almaktadır. Akabinde ise “Bâbu'l-Vâv”¹⁶² başlığı altında vav harfi ile başlayan hadisler sıralanmıştır. Daha sonra “Bâbu Lâ”¹⁶³ başlığı ile “lâ” ile başlayan hadisler verilmektedir.

Eserin muhtevasına bakıldığı zaman tamamen Deylemî'nin *el-Firdevs*'inin bir özeti mahiyetinde olduğu görülmektedir. Bu durumda *İhtisârü Firdevsi'l-Ahbar* isimli eseriyle bu eserin aynı olduğu söylenebilir.

6. *el-Mecâlisu'l-Mekkiyye*¹⁶⁴

İsminden de anlaşılacağı üzere bu eseri, Mekke'de yapmış olduğu dersler-

¹⁴⁷ el-Meyyânişi, Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecîd, *el-İhtiyâr fi'l-Müleh ve'l-Ahbâr*, Mektebetu Câmiati'r-Riyâd-Kısmu'l-Mahtûtât, Rakam: 818, Varak: 14a.

¹⁴⁸ ed-Deylemî, Ebûr Şucâ Şireveyh b. Şehridâr b. Şireveyh b. Fenâherû el-Hemežânî (ö.509/1116), *el-Firdevs bi' Mesûri'l-Hitâb*, (nşr. es-Sa'îd b. Besyûni Zağlûl), I-V, Beyrût 1406/1986, I, 11.

¹⁴⁹ ed-Deylemî, *el-Firdevs*, II, 165

¹⁵⁰ el-Meyyânişi, *el-İhtiyâr*, varak: 19b.

¹⁵¹ el-Meyyânişi, *el-İhtiyâr*, varak: 19b.

¹⁵² ed-Deylemî, *el-Firdevs*, I, 427.

¹⁵³ el-Meyyânişi, *el-İhtiyâr*, varak: 40b.

¹⁵⁴ ed-Deylemî, *el-Firdevs*, III, 613.

¹⁵⁵ el-Meyyânişi, *el-İhtiyâr*, varak: 41a.

¹⁵⁶ ed-Deylemî, *el-Firdevs*, III, 613.

¹⁵⁷ el-Meyyânişi, *el-İhtiyâr*, varak: 45a.

¹⁵⁸ ed-Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 148.

¹⁵⁹ el-Meyyânişi, *el-İhtiyâr*, varak: 45b.

¹⁶⁰ el-Meyyânişi, *el-İhtiyâr*, varak: 49a.

¹⁶¹ ed-Deylemî, *el-Firdevs*, IV, 348.

¹⁶² el-Meyyânişi, *el-İhtiyâr*, varak: 49a.

¹⁶³ el-Meyyânişi, *el-İhtiyâr*, varak: 50a.

¹⁶⁴ Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348; Hâcî Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1575; ez-Zirikli, *el-A'lâm*, V, 53; Muhammed Mahfûz, *Terâcimu'l-Müellifîne't-Tûnisyyîn*, IV, 425.

den oluşmaktadır. Talebelerinden Zeynu'd-Dîn İbn Ebi Haremî bu eserini ondan okumuştur¹⁶⁵. Mekke'de yapmış olduğu derslerinden oluştuğu anlaşılan bu eserdeki bazı rivâyetlere yönelik sert eleştirilerin kaynaklarda yer aldığı görülmektedir.

İbn Arrâk (ö.963/1556), bu eserde yer alan rivâyetlerden dolayı Meyyânişî'yi sert bir şekilde eleştirenlerdendir. O, Fâtiha sûresiyle ilgili uydurma hadisleri kaydederken Hz. Ebû Bekr'den aktarılan şu rivâyete de yer vermektedir:

“Yüce Allah'a yemin olsun ki, Muhammed Mustafa bana anlattı. Dedi ki Yüce Allah'a yemin olsun ki, Cebrâil bana anlattı. O da dedi ki, Yüce Allah'a yemin olsun ki, Mikâil bana anlattı. O da dedi ki, Yüce Allah'a yemin olsun ki, İsrâfîl bana anlattı. O da dedi ki, Allah Teâlâ Ey İsrâfîl, izzetim, celâlim, cûdum ve keremime yemin olsun ki, kim bismillahirrahmanirrahim'i fâtihatu'l-kitâb ile birleştirerek bir kerede okursa, şahit olun ki, ben onu affettim ve onun iyiliklerini kabul ettim. Günahlarını bağışladım. Onun dilini cehennemde yakmayacağım. Onu kabir ve cehennem azabından, kıyâmet ve büyük korkudan (el-Fezeu'l-Ekber) koruyacağım. O, peygamber ve evliyaların tümünden önce benimle karşılaşacaktır”.

Bu rivâyeti kaydettikten sonra İbn Arrâk, kaynak olarak Ebû Hafs Meyyânişî'nin el-Mecâlisu'l-Mekkiyye'sine işaret etmektedir. O, bu rivâyetin Meyyânişî tarafından müselsel olarak rivâyet edildiğini, ancak apaçık bir yalan ve büyük bir bühtan olduğunu söylemektedir¹⁶⁶.

Suyûtî de el-Mecâlisu'l-Mekkiyye'de yer alan bir rivâyeti şiddetle eleştirmektedir. Hz. Ali'den aktarılan Arş'ın ancak Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Ali sevgisiyle ayakta durduğuna dair bu rivâyetin Meyyânişî tarafından aktarıldığına işaret eden Suyûtî, Meyyânişî'nin bu rivâyetin beş râvi ile kendisine ulaştığını, bu itibarla en üst seviyede âli ve hasen bir rivâyet olduğunu söylediğini aktarmakta, akabinde ise şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Hayır, Vallahi bu rivâyet ne hasendir, ne de zayıf. Bilakis batıl bir rivâyetdir. Bu hadisi Hz. Ali'den aktardığı söylenen Ebu'd-Dünyâ (el-Eşec) isimli ravi yalancılardan büyüklerindedir. 300'lü yıllardan sonra yaşadığı halde Ali'den hadis işittiğini iddia etmektedir. Bu sebeple insanlar onu yalancılıkla itham etmiştir. Meyyânişî'nin “hasen” sözü şaşılacak bir şeydir”¹⁶⁷.

Bu eleştiriler sebebiyle Meyyânişî'nin el-Mecâlisu'l-Mekkiyye isimli eserinde birçok batıl ve uydurma rivâyetin yer aldığına dair kanaat oluşmuştur.

¹⁶⁵ et-Takî el-Fâsî, *Zeylu't-Takyid*, II, 91-92; Muhammed Mahfûz, *Terâcimu'l-Müellifine't-Tûnisiiyyin*, IV, 425..

¹⁶⁶ İbn Arrâk, *Tenzihu's-Şer'ati'l-Merfû'a*, II, 114.

¹⁶⁷ el-Muttakî el-Hindî, 'Alâuddin 'Alî b. Hişâmîddin b. Kâdî Hân el-Kâdirî eş-Şâzelî el-Hindî el-Burhânfüri (ö.975/1567), *Kenzu'l-Ummâl* (nşr. Bekri Hayyâni), 1401/1981, XIII, 245. Bu değerlendirme Suyûtî'nin kendi eserlerinde bulamadık.

Bu kanaati aktaran Sehâvî, Meyyânişî'nin uydurma rivâyetler karşısında sessiz kalmasının sebebinin, senetlerde yer alan rivailerin yalancılıkla meşhur olmasına bağlayarak, bir anlamda onu savunmaktadır¹⁶⁸. Ancak Sehâvî de Hz. Peygamber'e salat u selâm getirenlerin, herbiri dört yüz hacca denk, dört yüz gazve sevabı alacağına dair rivâyeti değerlendiren, bu rivâyetin el-Mecâlisu'l-Mekkiyye'de yer aldığını ifade etmiş ve Meyyânişî'yi uydurma olduğu açık olan rivâyetleri toplamakla eleştirmiştir¹⁶⁹.

7. Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh

Meyyânişî'nin en meşhur eseri budur. Kâtip Çelebi, Meyyânişî'nin 579 yılında Şa'bân ayında Mekke'de bu eseri kaleme aldığını kaydetmekte ve eserin bir *telhîs* çalışması olduğunu söylemektedir¹⁷⁰.

İbn Hacer'in *Nüzhetü'n-nazar Şerhu Nühbeti'l-fiker* isimli eserinde de ifade ettiği gibi eser küçük hacimli bir risâle mahiyetindedir. İlk baskısını 1968 yılında 17 sayfa olarak Subhi es-Sâmerrâî (ö. 2013) yapmıştır¹⁷¹. Bu tahkikin Subhi es-Sâmerrâî'nin ilk çalışması olduğu ve 19 yaşında yaptığı aktarılmaktadır¹⁷².

Eser, daha sonra *Selâsu Resâil fi Ulûmi'l-Hadîs* içinde giriş ve notlarla birlikte 29 sayfa olarak Ali Hasan Ali Abdulhamid (el-Halebî) tarafından yeniden yayımlanmıştır. Ali Hasan, es-Sâmerrâî'nin gözünden kaçan bir takım hata ve eksiklikler bulunduğu için risâleyi yeniden yayımlama gereği duyduğunu ifade etmiştir¹⁷³. Son olarak Ebû Gudde *Hamsu Resâil fi Ulûmi'l-Hadîs* isimli çalışmasında bu esere yer vermiştir. Abdulfettâh Ebû Gudde, bu risâleden önce İbn Abdilberr el-Endelüsî'nin *Mukaddimetu't-Temhîd*'ini neşretmiş ve Meyyânişî'nin bu risâlesini yayımlamasının gerekçesi olarak şunları kaydetmiştir:

“Bunu *Mukaddimetu't-Temhîd* ile yayımlamayın, okuyucu iki kitabı karşılaştırsın, birinci kitabın ikincisine olan üstünlüğünü görsün, birincisinin büyük faydalarına, ikincisinin ise sığlığına vakıf olsun diye uygun gördüm.¹⁷⁴”

Ebû Gudde daha sonra İbn Hacer'in bu risâleden bahsedip de İbn Abdil-

¹⁶⁸ وكان سكونه عنها لشهرة روايتها بالكذب Bkz. Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-Latîfe*, II, 348.

¹⁶⁹ Şemsuddîn es-Sehâvî, *el-Kavlu'l-Bedî*, s. 132.

¹⁷⁰ Hâcî Halîfe, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1575; Muhammed Mahfûz, *Terâcimu'l-Müellifine't-Tûnisiiyyin*, IV, 425.

¹⁷¹ Bütün çabalarımıza rağmen bu baskıya ulaşma imkânımız olmadı.

¹⁷² Velîd b. Abdillâh el-Mu'nîs, “el-Allâme eş-Şeyh el-Muhaddis el-Muhakkik es-Seyyid Subhî es-Sâmerrâî Rahimehullah”, <http://www.alukah.net/culture/0/56858/> (Erişim Tarihi: 15.06.2015).

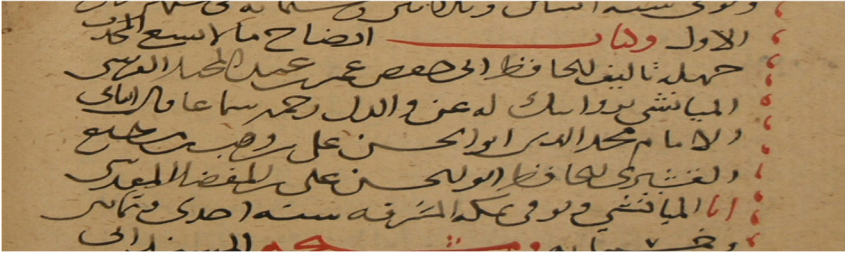
¹⁷³ Ali Hasan Ali Abdulhamid, *Selâsu Resâil fi Ulûmi'l-Hadîs*, el-Vekâletu'l-Arabiyye li't-Tevzî ve'n-Neşr, ez-Zerkâ, tsz., s.16.

¹⁷⁴ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Gudde'nin Girişi, s. 215.

berr'in *Mukaddimetu't-Temhîd*'inden bahsetmemesini eleştirerek sözlerine devam etmektedir¹⁷⁵.

Risâlenin İbn Hacer tarafından *Nüzhe*'de zikredilen ismi *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh*'dür. İbn Hacer sadece *Nüzhe*'de değil diğer eserlerinde de risâlenin ismini bu şekilde vermektedir . Onun dışındaki el-Bikâî, es-Suyûtî, el-Kastallânî, Hâcî Halife, el-Munâvî gibi âlimler de eserden bahsederken bu ismi vermektedirler¹⁷⁷. Ancak Zerkeşi¹⁷⁸, Aynî¹⁷⁹ ve İbnu'l-Mulakkın¹⁸⁰ gibi âlimler eserin isminin *Îzâhu Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* olduğunu söylemektedirler. Risâleyi es-Sâmerrâî'den sonra tahkik eden Ali Hasan da bu ismi tercih etmiştir.

Kettânî (ö. 1927), Ebû Ca'fer Ömer b. Abdilmecîd el-Makdisî'ye ait *Îzâhu Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli bir kitabın daha olduğunu söylemektedir¹⁸¹. Muhtemelen Kettânî bu bilgiyi Rûdânî'nin (ö. 1094) *Sılatu'l-Halef bi Mevsûli's-Selef* isimli eserinden almıştır. Rûdânî ise Ebû Ca'fer Ömer b. Abdilmecîd el-Makdisî'ye nisbet edilen bu eseri, el-İzz b. Cemâa'nın babasından, onun da Ali b. Vehb b. Mutî' vasıtasıyla müelliften okuduğu bilgisini vermektedir¹⁸². Ancak el-İzz b. Cemâa'nın *meşyehasında*¹⁸³ ilgili bölüm şu şekilde yer almaktadır:

Anlaşıldığı kadarıyla Rûdânî, Ömer b. Abdilmecîd Meyyânîşi ile Ömer b. Abdilmecîd el-Makdisî'yi karıştırmış olmalıdır¹⁸⁴. Yukardaki yazmada da gö-

¹⁷⁵ el-Meyyânîşi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Gudde'nin Girişi, s. 215-216.

¹⁷⁶ İbn Hacer, *el-Mucemu'l-Mufehres*, s. 154, 400.

¹⁷⁷ el-Bikâî, *en-Nüketü'l-Vefiyye*, s. 33; es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, I, 44; el-Kastallânî, *İrşâdu's-Sârî*, I, 7; Hâcî Halife, *Keşfu'z-Zunûn*, II, 1575; el-Munâvî, *el-Yevâkît*, I, 215; .

¹⁷⁸ ez-Zerkeşi, *en-Nüket*, I, 177, 190, III, 623.

¹⁷⁹ Bedruddîn el-Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, I, 6.

¹⁸⁰ İbnu'l-Mulakkın, *el-Mukni*, I, 65.

¹⁸¹ el-Kettânî, *er-Risâletu'l-Mustatrafе*, s. 315.

¹⁸² er-Rûdânî, Muhammed b. Süleymân (ö. 1094), *Sılatu'l-Halef bi Mevsûli's-Selef*, Thk. Muhammed Hacı, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1988, s. 137.

¹⁸³ el-İzz b. Cemâa, *Meşyeha*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, Arşiv no: 34 Fe 535, varak: 117a.

¹⁸⁴ Muhtemelen Rûdânî'nin elindeki yazmada bu bölüm problemli olmalıdır. Zira yukarda verilen

rüleceği üzere, kitabın Meyyânişî'ye ait olduğu açıkça ifade edilmektedir. Muh-temelen Meyyânişî'nin el-Kureşî (القرشي) şeklindeki nisbesi yanlışlıkla el-Mak-disî (المقدسي) şeklinde okunmuştur¹⁸⁵.

Ebû Gudde, risâlenin ismini *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* şeklinde tes-pit ettiğini ifade ederek, bunu iki gerekçeye dayandırmaktadır: 1- Bu isimle meşhur olmuştur. 2- İbn Hacer bu şekilde isimlendirmiştir¹⁸⁶. Ancak bu değerlendirmede bir kısır döngü vardır. Zira eseri meşhur eden İbn Hacer'dir. Do-layısıyla Ebû Gudde'nin aslında İbn Hacer böyle isimlendirdiği için eserin is-mini bu şekilde tespit ettiği söylenebilir. Ancak İbn Hacer, Meyyânişî'nin nis-besini de yanlış vermiştir. Bununla birlikte Ebû Gudde bu konudaki hatayı tas-hih etmiştir. Dolayısıyla Ebû Gudde gibi muhakkik bir âlimden beklenen tavır, nisbe konusunda yaptığı gibi, eserin ismi konusunda da ayrıntılı bir inceleme yapmış olmasıydı.

Eseri Subhî es-Sâmerrâî'den sonra yayımlayan Ali Hasan isim olarak *Îzâhu Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh*'ü tercih etmiş, gerekçe olarak tahkikte esas aldığı yazmada risâlenin isminin bu şekilde geçiyor olmasını göstermiştir¹⁸⁷.

Brockelmann, risâlenin ismini *Ma'rifetu Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* şeklinde kaydetmektedir¹⁸⁸. Fakat başka hiçbir yerde risâlenin adının bu şekilde kaydedildiği tespit edilmemiştir.

Eser, Subhî es-Samerrâî baskısı ve Milan yazması esas alınarak, Leonard Librande tarafından birkaç sayfalık değerlendirme yazısıyla birlikte İngilizce'ye de çevrilmiştir¹⁸⁹.

Meyyânişî, eserin başında bu risâleyi telif etme gerekçesinden bahsetmek-tedir. Buna göre talebelerinin *tarîku'r-rivâye ilmîne*¹⁹⁰ olan düşkünlükleri, Al-lah Resûlü'nün hadislerinden *sahih* olanları ayırt etme ve *sakim*¹⁹¹, *hasen*, *meş-hur*, *ferd*, *şaz*, *garib* ve *mu'dal* gibi terimleri öğrenmeye olan ilgileri, bu ilmin uzmanı olmadığı halde, başlangıç mahiyetinde bilgiler ihtiva eden bu risâleyi telif etmesine sebep olmuştur¹⁹².

Meyyânişî, bu girişten sonra ilme ve âlimlere dair senetsiz olarak yedi merfû

yazmada Meyyânişî'nin ismi net olarak okunabilmektedir.

¹⁸⁵ Diyanet İslam Ansiklopesi'nin Meyyânişî maddesini yazan Hatiboğlu, bu eserin bir şerh oldu-ğunu kaydetmektedir. Ancak bu eserin Meyyânişî'nin eseri üzerine yapılmış bir şerh olduğu bil-gisini ne er-Rûdâni'de ne de Kettâni'de bulabildik.

¹⁸⁶ Bkz. el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Gudde'nin Girişi, s.224.

¹⁸⁷ Ali Hasan Ali Abdulhamid, *Selâsu Resâil*, s. 17.

¹⁸⁸ Brockelmann, *Târihu'l-Edebi'l-Arabî*, VI, 278.

¹⁸⁹ Librande, "The Supposed Homogeneity of Technical Terms in Hadith Study", ss. 34-50".

¹⁹⁰ Hadis usulüne bu ismin verildiğine dair başka bir kayda ulaşamadık.

¹⁹¹ Librande, *zayıf* yerine "sakim" istilahını kullanması dışında risâlede meşhur istilahların kulla-nıldığını kaydetmektedir (Librande, "The Supposed Homogeneity of Technical Terms in Ha-dith Study", s. 38).

¹⁹² el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 234.

rivâyet vermektedir¹⁹³. Daha sonra hadis ilminin önemine dair yukarda değinilen es-Silefî'nin şiirini aktarmaktadır¹⁹⁴. Senetsiz rivâyetlerle risâle sürmektedir. Bunlardan ilki, yine Deylemî'den aktarıldığı anlaşılan¹⁹⁵ Câbir b. Abdil-

¹⁹³ Bu rivâyetler şu şekildedir:

1. İlmî Pazartesi ve Perşembe günleri taleb edin.

Çünkü bu ilim talibi için bir kolaylıktır (Rivâyeti inceleyen Ebû Gudde "Pazartesi" ifadesi olan rivâyetlerin, tariklerin birbirini desteklemesi sebebiyle, şayet kendisine gizli olan bir illet yok ise, *hasen* olduğu hükmünü vermektedir (el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 243-245 (dipnot 1). Bu rivâyet Perşembe günü ifadesi hariç ed-Deylemî'de de yer almaktadır (ed-Deylemî, *el-Firdevs*, I, 78). Rivâyet Ebû Hilâl el-Askerî'nin (ö. 395/1005 civarı) ilim öğrenmenin faziletine dair kaleme aldığı eserinde de senetsiz bir şekilde geçmektedir (Bkz Ebû Hilâl el-Askerî, el-Hasen b. Abdullâh b. Sehl b. Saïd (ö. 395/1005 civarı), *el-Hassu alâ Talebi'l-İlm ve'l-İctihâd fî Cem'ihî* (nşr. Mervân Kabbânî), I, Beyrût 1406/1986, s. 61).

2. İlim talep etmek her Müslümana farzdır.

Bu hadis meşhurdur. Sadece bu rivâyet üzerine Suyûtî (es-Suyûtî, Celâluddîn, *Cüz fihî Turuku Hadisi Talebi'l-İlmi Farizatun alâ Kulli Müslim*, Thk. Ali Hasan Abdulhamîd el-Halebî, Dâru Ammâr, tsz, 1988) ve Abdullah el-Ğumârî, *el-Mushim fî Beyâni Hâli Hadîsi Talebi'l-İlmi Farizatun alâ Kulli Müslim*, Mektebetu't-Taberiyye, Riyâd, tsz, s. 37) birer risâle kaleme almışlar ve nihayetinde rivâyetin *sahih* olduğu hükmüne varmışlardır. Bu rivâyet de ed-Deylemî'de yer almaktadır (ed-Deylemî, I, 78).

3. Çin'de bile olsa ilim talep ediniz.

Rivâyetle ilgili olarak bazı âlimler *zayıf* (Bkz. Zeynuddîn el-İrâkî, Ebu'l-Fadl Abdurrahîm b. el-Huseyn b. Abdurrahmân (ö. 806/1404), *el-Muğni an Hamli'l-Esfâr*, I, Beyrût 1426/2005, s. 16) bazıları da *mevzu* ve *bâtıl* hükmünü vermişlerdir (Şemsuddîn es-Sehâvî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed (ö. 902/1497), *el-Makâsîdu'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdisi'l-Muştehire ala'l-Elsine*, nşr. Muhammed Osmân, I, Beyrût 1405/1985, s. 121; el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed b. Abdülhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî ed-Dimaşkî Ebu'l-Fidâ (ö. 1162/1749), *Keşfu'l-Hafâ*, nşr. Abdulhamîd b. Ahmed b. Yûsuf b. Hindâvî, I-II, 1420/2000, I, 156). Bu rivâyetin de ed-Deylemî'de yer aldığı görülmektedir (ed-Deylemî, *el-Firdevs*, I, 78).

4. Ortadan kaybolmadan önce ilim talep ediniz. İlmîn gitmesi onu taşıyan (âlimlerin) gitmesiyedir.

Bu rivâyetin de kaynağı Deylemî'dir (ed-Deylemî, *el-Firdevs*, II, 165). Yakın manada Buhârî'de de bir rivâyet vardır (el-Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî* (nşr. Muhammed Zuheyr b. Nâsir en-Nâsir), I-IX, 1422/2001, İlim, 34).

5. En üstün ibadet, ilim talep etmektir.

Bu rivâyetin de kaynağı Deylemî'dir (I, 354). Ebû Gudde rivâyetin senedlerinin *zayıf* olduğunu ancak *ceyyid* seviyede sevahidinin bulunduğunu kaydetmektedir (el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 246 (dipnot 2)).

6. Âlimlerin meclislerinde bulununuz. (Gerekirse onların meclislerine katılmak için) dizlerinizi üzerinde koşun. Allah yeryüzünü semadan yağın sağnak yağmurlarla dirilttiği gibi, ölü kalpleri de hikmet nuru ile diriltir.

Bu rivâyet, İmâm Mâlik'in *Muvatta'*nda *belâğ* olarak, Lokmân Hekim'in oğluna yaptığı tavsiye olarak yer almaktadır (Mâlik b. Enes, Mâlik b. Enes b. Mâlik el-'Asbahî el-Medenî (ö. 179/796), *el-Muvattâ'*; nşr. Muhammed Mustafâ el-Azamî, I-VIII, Ebû Zâbî 1425/2004, İlim, 1). Rivâyetin *merfû* halinin *zayıf* olduğu, *mevkuf* olarak isnadının *sahih* olduğu değerlendirilmesi yapılmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. ez-Zurkânî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdalbâkî b. Yûsuf el-Mâlikî (ö. 1122/1710), *Şerhu'l-Muvattâ'* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sad), I-IV, Kahire 1424/2003,

lah'ın Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği, “ilmi gizlemenin kötülüğü”nden bahsedene hadistir¹⁹⁶. Sonraki rivâyetler ise, Câbir'den aktarılan âlimlerin mürekkepleri ile şehitlerin kanlarının mukayese edildiği¹⁹⁷ ve İbn Ömer ile Usâme b. Zeyd'den aktarılan, “ilmi, güvenirlik kişilerin taşıyarak tahrif, tebdil ve cahillerin tevillerinden koruyacağı”na¹⁹⁸ dair hadislerdir¹⁹⁹. Bu nakillerden sonra “hadislerin yazılması tavsiyesi”yle sözlerine devam eden Meyyânişi, bu konuya dair iki rivâyet aktarmaktadır²⁰⁰.

Daha sonra hadis *tehammül ve eda* usullerinden *sema* ve *kıraat* konusunu ele alarak hangisinin daha üstün olduğu, edâ sigalarının hangi manada kullanıldıkları hususundaki tartışmalara değinmektedir²⁰¹.

Akabinde kısaca manen rivâyet meselesine değinmektedir²⁰². Buraya kadar herhangi bir başlık kullanmayan Meyyânişi, bu bölümden sonra başlık kullanmaya başlamaktadır. İlk başlık “Bâbun fi'l-Lahn İzâ Ravâhu'ş-Şeyh” şeklindedir. Bu başlık altında gramer hatası tespit edilen rivâyetlere karşı nasıl tavır takınılması gerektiğini ele almaktadır²⁰³. Bir sonraki başlık ise “Bâbu Men Yurvâ Anh ve Men Lâ Yurvâ Anh” adını taşımaktadır. Bu bab altında da hangi ravilerin rivâyetlerinin kabul edilebileceği üzerinde durmaktadır²⁰⁴. Konuyu

IV, 684; el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 247 (dipnot 1).

7. Âlim ve âbid sıratla karşılaştıklarında âbide “Cennete gir ve ibadetin sebebiyle nimetlere ulaş” denir. Âlime ise “Burda dur ve dilediğin kişilere şefaet et. Senin şefaetçi olduğun kişiye kesinlikle şefaet edilir!” denir. O da nebîlerin makamında durur.

Bu rivâyetin kaynağı da yine Deylemî'dir (ed-Deylemî, I, 326) Ebû Guddê'nin izahlarından rivâyetin *zayıf* olduğu anlaşılmaktadır (el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 248 (dipnot 1)).

¹⁹⁴ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 248.

¹⁹⁵ ed-Deylemî, *el-Firdevs*, I, 333.

¹⁹⁶ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 249. Bu rivâyetin de *zayıf* olduğu Ebû Guddê tarafından ortaya konulmaktadır (Bkz. dipnot 1).

¹⁹⁷ ed-Deylemî, *el-Firdevs*, V, 485.

¹⁹⁸ ed-Deylemî, *el-Firdevs*, V, 537.

¹⁹⁹ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 250. Rivâyetin hasen olduğu hususunda değerlendirme için bkz Aynı eser, s. 88-90, 133-141.

²⁰⁰ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 251-252. Bu rivâyetlerden birincisi Abdullah b. Amr'dan naklen Hz. Peygamber'in “İlmi kaydediniz”. Ey Allah'ın Resûlü, onun kaydedilmesi nedir? diye soruldu. “Yazmaktır” cevabını verdi” buyurduğu rivâyetidir (Rivâyet senesinde yer alan Abdullah b. Müemmel sebebiyle eleştirilmiştir. Bkz. Ali Hasan Ali Abdulhamid, *Hamsu Resâil*, s. 33; el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 251 (dipnot 3)). İkincisi de bir kişinin hafızasının azlığı sebebiyle Hz. Peygamber'e şikâyetinde bulunduğu, O'nun da “sağ elinden yardım iste” tavsiyesini yaptığı Tirmizî rivâyetidir (Tirmizî, İlim, 12).

²⁰¹ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 252-258.

²⁰² el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 258.

²⁰³ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 258-260.

²⁰⁴ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 260-262.

bitirdikten sonra, yeni bir başlık koymadan *sahih* hadisin mertebelerini ele almakta²⁰⁵; daha sonra *sahih* hadisin özellikleri, *Şeyhayn'ın* şartları, Buhârî'nin *Sahih*'indeki hadislerin sayısı, Buhârî'nin gün, ay ve yıl olarak doğum ve ölüm tarihleri, nereye defnedildiği, kaç yaşında öldüğü, çocuğunun olup olmadığı gibi ayrıntılı bilgiler vermektedir²⁰⁶. Sonra Müslim üzerinde durarak; gün, ay ve yıl olarak ne zaman vefat ettiği, ne zaman defnedildiği, *Sahih*'indeki hadislerin sayısı gibi teferruat kabilinden bilgilere değindiği görülmektedir²⁰⁷. Daha sonra Hz. Âişe'nin *Sahihayn*'daki rivâyet sayısını, hadis rivâyetindeki önemini, genel olarak rivâyet ettiği hadislerin sayısını vererek, Hz. Peygamber'den binlerce rivâyette bulunan dört sahâbînin ismini sıralamaktadır: Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik ve Hz. Âişe²⁰⁸. Bu bilgilerin akabinde İmâm Mâlik'in *Muvatta'*ını ele almakta; *Muvatta'*da kaç hadis olduğunu vererek, bunlardan *müsned*, *mevsul* ve *mevkuf* olanların dökümünü sunmaktadır. Ebû Dâvûd'un sadece vefat tarihine yer vererek bu bölümü bitirmektedir²⁰⁹.

Akabinde *Hasen*, *Meşhur*, *Ferd*, *Garib*, *Şâz*, *Müsned*, *Mürsel*, *Mevkuf*, *Munkatı'* ve *Mu'dal* istilâhlarının kısaca tanımlarına değinmektedir²¹⁰. Son olarak bu konulara dair uzun uzadıya söz söylenebileceğini, ancak amacının hadis ilimlerinin önemine işaret etmek ve insanların gayretlerini bu ilme sevk etmek olduğunu ifade ederek, bu risâlenin mübtediler için bir temel; müntehiler için ise bir hatırlama vesilesi olduğunu ifade etmiş; Allah'a yakarıyla kitabını bitirmiştir²¹¹.

VI. Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh'un Hadis Tarihindeki Yeri

Meyyânişî'nin kitabının, İbn Hacer'in *Nüzhetü'n-nazar Şerhu Nuhbeti'l-fiker* isimli çalışmasında ondan ve risâlesinden bahsetmesiyle birlikte meşhur olduğu anlaşılmaktadır²¹². Bununla birlikte hadis tarihinde Meyyânişî'nin, bu risâlesi dışındaki eserleri vesilesiyle de tanındığı söylenebilir. Bu eserlerinin başında yukarıda değindiğimiz *el-Mecâlisu'l-Mekkiyye* gelmektedir.

Kurtubalı meşhur âlim Şemsuddîn el-Kurtubî (ö.671/1273) de Meyyânişî'nin hadis usûlüne dair kaleme aldığı *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eseri dışındaki kitaplarından alıntılar yapmaktadır. O, *et-Tezkira bi'Ahvâlil-Mevtâ* ve *Umûri'l-Âhira* isimli eserinde Ebû Hafs Meyyânişî'yi kaynak göstererek birden çok rivâyeti kaydetmektedir²¹³. Aynı şekilde Ebû Hâmid el-Vasabî'nin (ö.786/1384) de "Neşru Tayyit-T'arîf fi Fadli Hamaleti'l-İlmiş-

²⁰⁵ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 262.

²⁰⁶ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 262-268.

²⁰⁷ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 269-270.

²⁰⁸ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 270.

²⁰⁹ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 2270-271.

²¹⁰ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 271-274.

²¹¹ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 275.

²¹² Mehmet Fatih Kaya, *Hadis Usûlünde İhtilat*, Rihle Kitap, İstanbul, 2012, s. 23.

²¹³ el-Kurtubî, *et-Tezkira*, s. 828, 912, 961, 1299, 1333, 1346.

Şerîf ve'r-Reddu 'ala Mâkâtihimu's-Sahîf' isimli eserinde Meyyânişî'nin ismini zikrederek, birtakım rivâyetlere yer verdiği görülmektedir²¹⁴.

Anlaşıldığı kadarıyla hadis usûlüne dair kaleme aldığı risâleden en çok istifade eden âlim Zerkeşî'dir. İbnü's-Salâh'ın *Ma'rifetu envâi ilmi'l-hadîs* isimli eseri üzerine kaleme almış olduğu *en-Nuket* isimli eserinde, yeri geldikçe Meyyânişî'nin vermiş olduğu bilgilerin kullanıldığı görülmektedir. Zerkeşî'nin bu tavrının İbn Hacer üzerinde etkili olduğu, bu sebeple İbn Hacer'in eserinin mukaddimesinde Meyyânişî'den bahsettiği söylenebilir. Çünkü Zerkeşî, İbn Hacer'in hocaları tabakasında olan ve onunla aynı şehirde yaşayan bir âlimdir. İbn Hacer, hocaları arasında onun adından bahsetmemektedir. Ancak onun kitaplarından istifade ettiği anlaşılmaktadır²¹⁵.

Zerkeşî Meyyânişî'den yeri geldikçe bilgi aktarmış fakat ona ciddi bir tenkit yöneltmemiştir. Kendisinin Meyyânişî'yi bir konuda tenkit ettiği görülmektedir. Bu da şiddetli değildir. İlgili eleştirisi, Buhârî ve Müslim'in şartlarına dair Hâkim'in ifadelerini değerlendirdikten sonra Meyyânişî'nin bu konuya dair verdiği bilginin daha garib olduğunu ifade etmek şeklindedir²¹⁶. Bu mesele dışında *ferd* hadisin tanımı²¹⁷, gramer hatası bulunan hadislerdeki hataların

²¹⁴ el-Vasabî, *Neşru Tayyî't-Târîf*, s. 49, 59, 148.

²¹⁵ Her ne kadar İbn Hacer *el-Mu'cemu'l-Mufehres*'de ez-Zerkeşî'den bahsetmese de *ed-Dureru'l-Kâmine*'de ondan vicade yoluyla almış olduğu birçok bilgiyi aktarmaktadır. Aynı şehirde olmaları hasebiyle İbn Hacer Zerkeşî'nin kitaplarını elde etmiş olmalıdır. Bu husus da onun Zerkeşî'nin *en-Nuket*'inden haberdar olduğunu göstermektedir (Bkz. İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. 'Ali b. Muhammed b. Ahmed el-'Askalânî (ö. 852/1448), *ed-Dureru'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mietî's-Sâmine* (nşr. Muhammed 'Abdulmu'îd Dâni), I-VI, Haydarâbâd 1392/1972, I, 124, 146, 294, 309, 372, 392, II, 144, 145, 182, 345, III, 42, 96, V, 134, 234, VI, 5, 207). Ayrıca İbn Hacer'in Zerkeşî'nin *et-Tenkîh li Elfâzi'l-Camii's-Sahîh* isimli eserini tenkit amacıyla *Havâşî Tenkîhi'z-Zerkeşî ale'l-Buhârî* (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1591/4) isimli bir kitap yazdığı, ancak bunu tamamlayamadığına dair bilgi de Zerkeşî'yi ve eserlerini çok iyi bildiğini göstermektedir (Bkz. Yaşar Kandemir, "İbn Hacer el-'Askalânî", *DİA*, İstanbul, 1999, XIX, 518).

Zerkeşî'nin Sahîh-i Buhârî'deki garib kelimeleri, müşkil i'rabları, yanlış okunabilecek isim ve nisbeleri ve bazı bölümleri açıklamak için kaleme aldığı *et-Tenkîh li Elfâzi'l-Camii's-Sahîh*'teki bir kısım görüşlerin tenkit edildiği eser tamamlanamamıştır.

²¹⁶ ez-Zerkeşî, *en-Nuket*, I, 266.

²¹⁷ Zerkeşî'nin "Onyedinci Nev' Ferd Hadislerin Bilinmesi" başlığı altında kendisinden bilgi aktardığı ilk kişi Meyyânişî'dir. Onun *ferd* hadise dair "Bir sika ravinin, hocasından rivâyette bulunan başka ravilerin rivâyet etmediği bir hadisi rivâyet ederek tek kaldığı hadis" şeklindeki tanımını aktararak konuyu ele almaya başlamaktadır (ez-Zerkeşî, *en-Nuket*, I, 198). Ancak Zerkeşî bu tanımla ilgili bir değerlendirme yapmamaktadır. İbnü's-Salâh'ın *Ulûmu'l-hadîs* isimli eserini tahkik eden Mâhir Yâsin el-Fahl ve Abdullatîf el-Hamîm, ilgili bölüme gelince dipnotta bu tanımları aktarmakta, daha sonra Hamza el-Melibârî'nin yapmış olduğu *ferd* tanımını vermektedirler. İki tanımları mukayese ederek, el-Meyyânişî'nin yaptığı tanımın sadece sika ravileri içerdiği için daha hususî olduğu yorumunu yapmaktadırlar. Bu sebeple de İbnü's-Salâh'ın kastettiği *ferd* teriminin bu olduğunu, çünkü *mutabaatta* bulunulmadığı müddetçe *zayıf* ravilerin *teferrüd* ettikleri rivâyetlere itimad edilemeyeceğini ifade ederler (İbnü's-Salâh, 'Ebû 'Amr Osmân b. 'Abdurrahmân Takıyyuddîn İbnü's-Salâh (ö. 643/1246), *Ma'rifetu Envâi ilmi'l-Hadîs*, (Thk. Abdullatîf el-Hamîm-Mâhir Yâsin el-Fahl), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût, 2002, s. 183 (dipnot,

düzeltilip düzeltilmemesi²¹⁸, Müslim'in kitabına aldığı hadislerin sıhhatinde icma olduğuna dair ifadelerinin izahı²¹⁹, Buhârî ve Müslim'deki hadislerin sayısı²²⁰, Şâz ıstılahının manası²²¹ gibi konularda Meyyânişî'den istifade ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Zerkeşî'nin, hadis ilminde sözüne itibar edilen âlimler arasında Meyyânişî'den de alıntılarda bulunmasının İbn Hacer üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

İbnu'l-Mulakkın (ö. 804/1402) da Buhârî ve Müslim'de yer alan hadislerin sayısı, bunlardan kaç tanesinin ahkâm hadisi olduğu, Hz. Âişe'nin bu iki kitap-taki rivâyetlerinin sayısı ile Meyyânişî'nin Hâkim'den nakletmiş olduğu "On-

2). Aynı muhakkiklerin benzer değerlendirmeleri ve *ferd* hadisin tanımları için bkz. Zekerıyyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerıyyâ b. Muhammed (ö. 926/1520), *Fethu'l-Bâkî bi Şerhi 'Elfıyyeti'l-Irâkî* (nşr. 'Abdullatîf Hamîm, Mâhir el-Fahl), I-II, 1422/2002, I, 256 (dipnot 1).

Anlaşıldığı kadarıyla, Zerkeşî'nin *en-Nüket*'inde ilgili bölümü bu alıntıyla ele almış olması da bu yorumu desteklemektedir. Yani Zerkeşî'ye göre de İbnu's-Salâh'ın kastettiği *ferd* ıstılahı Meyyânişî'nin tanımını verdiği şekilde olmalıdır (ez-Zerkeşî, *en-Nüket*, I, 198).

²¹⁸ Zerkeşî, hadis metinlerindeki gramer hatalarını düzeltme ile alakalı değerlendirmelerinde Meyyânişî'nin de kendisinden bilgi aktardığı Ebû'l-Hasen Ali b. İbrâhîm el-Kattân'dan şu bilgiyi nakleder: "(Râvî) hadisi işittiği gibi hatalı olarak yazar. Kitabının kenarına ise kendisine rivâyet edeni kastederek "Bu şekilde söyledi. Doğrusu şöyledir." şeklinde kayıt düşer". Sonra Ebû Hafs el-Meyyânişî'nin de *Îzâhu Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eserinde "Bazı şeyhler bunu tasvib etti. Ben de bunu güzel buluyor ve kabul ediyorum." demiştir." diyerek bu konuda Meyyânişî'nin değerlendirmesine itibar etmiştir (ez-Zerkeşî, *en-Nüket*, III, 623-624).

²¹⁹ Zerkeşî'nin, Müslim'in "Bu kitabıma sadece sıhhati hususunda icma ettikleri hadisleri aldım." (Müslim, Salât, 63) şeklindeki ifadelerine yönelik açıklamasıdır. Zerkeşî Müslim'in bu ifadelerine rağmen eserinde senet ve metin itibarıyla tartışmalı bazı rivâyetlerin yer aldığına dair itirazlara cevap ararken, Müslim'in bu sözlerinin farklı yorumlarını kaydetmekte ve zayıf bir görüş olarak (Zira ilk önce kile/قيل şeklinde temriz sigasıyla bu aktarımda bulunur ve devamında "Bunu Ebû Hafs el-Meyyânişî demiştir/ قاله ابو حفص الميائشي" ifadeleriyle bu görüşün kime ait olduğunu söyler (ez-Zerkeşî, *en-Nüket*, I, 145-178)) Meyyânişî'nin, Müslim'in "sıhhati hususunda (âlimlerin) icma ettikleri" ifadesinde kastedilen hadis âlimlerinin; Mâlik, es-Sevrî, Şu'be, Ahmed b. Hanbel ve İbn Mehdî gibi hadis imamları olduğunu söylediğini kaydetmektedir (Meyyânişî, s. 267).

²²⁰ Zerkeşî'nin Meyyânişî'den aktardığı bir diğer bilgi ise Buhârî ve Müslim'de yer alan hadislerin sayısına dair istatistiktir (ez-Zerkeşî, *en-Nüket*, I, 190). Buna göre Buhârî'de 7600 küsür hadis yer almaktadır. Bunları bir milyon altı yüz bin küsür hadisten (اختارها من ألف حديث وستمائة ألف) seçmiştir (el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 268. Ebû Gudde bu rakamın Buhârî'de yer alan *merfû müsned* hadislerin tekrarlarıyla birlikte yaklaşık sayısı olduğunu ifade etmektedir (dipnot 1)). Müslim'deki hadislerin sayısı (el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 269) ise 8000 olarak verilmektedir (ez-Zerkeşî, *en-Nüket*, I, 191).

²²¹ Zerkeşî Şâz ıstılahına dair farklı tanımları ele alırken, İmâm Şâfi'ye nisbet edilen "Bize göre Şâz hadis; sika ravilerin aynı lafız üzere rivâyet ettiği, bir sika ravinin ise buna muhalefette bulunduğu rivâyetidir. Bu muhalefet, ziyade veya noksan rivâyet etme şeklinde de olabilir." şeklindeki tarifini ele almakta, bu esnada Meyyânişî'nin de muhaddislerin yoluna girdiğini ve şâz hadisi "Maruf bir râvinin rivâyetidir. Ancak diğer maruf râviler bu rivâyetinde ona muvafakat etmezler." (el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 262. Ebû Gudde bu tanımın İmâm Şâfi'nin Şâz tanımına yakın olduğunu söylemektedir (dipnot 4)) şeklinde tarif ettiğini aktarmaktadır (ez-Zerkeşî, *en-Nüket*, II, 139).

dan (Hz. Âişe'den) şeriatın dörtte biri nakledilmiştir.” şeklindeki değerlendirmesini ve Bakıy b. Mahled'den naklen de binden fazla hadis rivâyet eden sahabeye dair istatistik bilgisini olduğu gibi Meyyânişî'den aktarmaktadır. Ancak o da sadece alıntı yapmakla yetinmekte, bu bilgileri değerlendirmemektedir²²².

İrâkî'nin *Elfiyye*'sini şerh eden âlimlerden Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed el-Ensârî (ö. 926/1520) de Zerkeşî vasıtasıyla Meyyânişî'den istifade eden âlimlerdendir²²³.

Yine Sehâvî'de yer alan bir bilgi Meyyânişî'nin müteahhir ulema tarafından da itibar gördüğünü göstermektedir. Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs* isimli eserinde *garîb* konusunu ele alırken “Bazı müteahhir âlimler, *garîb*in en güzel tanımının Meyyânişî tarafından yapılan tanım olduğunu söylemişlerdir.” diyerek ilgili bilgiyi aktarmaktadır²²⁴. Sehâvî hadislerdeki gramer hatalarına dair meselede de Meyyânişî'ye atıfta bulunmaktadır²²⁵.

Hadis usûlüne dair kaleme alınmış klasik diyebileceğimiz eserlerde Meyyânişî'nin *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eserine yönelik, küçük bir risâle olmasının dışında genel veya özel bir değerlendirme yer almamaktadır.

Anlaşıldığı kadarıyla Meyyânişî'nin eseri hakkında genel bir değerlendirme yaparak eleştiren ilk kişi Mahmûd et-Tahhân'dır²²⁶.

Hatîb Bağdâdî üzerine yapmış olduğu çalışmada, hadis ilimlerine dair kaleme alınmış temel eserlerden bahsederken, İbn Hacer yer verdiği için, Meyyânişî'nin bu eserini de değerlendirmektedir. Tahhân, Meyyânişî'nin risâlesinin ismi dışında güzel hiçbir özelliğinin olmadığını söyleyerek değerlendirmelerine başlamaktadır. İsmnin de “İsimlerin aldaticılığı/خداع العناوين” tarzında olduğunu ifade etmekte ve bu eseri hadis ilmi tahsil etmeye başladığı lise yıllarında ilk defa işittiğini ve işittiği günden itibaren görüp istifade etmek istediğini ifade etmektedir. Hocalarına bu eseri sorduğunu, ancak onların da görmediklerini ve ona dair hiçbir bilgilerinin olmadığını söylediklerini aktarmaktadır. Onu elde edinceye kadar zihninde bu ismin aslı durduğunu; birgün bu risâleye ulaşıncâ heyecanlanarak kendini eve atıp bir oturuşta baştan sona

²²² İbnü'l-Mulakkın, Ebû Hafs 'Umer b. 'Alî b. Ahmed el-Mısırî (ö. 804/1402), *el-Mukni' fi Ulûmi'l-Hadis* (nşr. 'Abdullâh b. Yûsuf el-Cüdey), I-II, 1413/1992, I, 65.

²²³ Zekeriyâ el-Ensârî, *Fethu'l-Bâkî*, I, 113.

²²⁴ Şemsuddîn es-Sehâvî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. 'Abdurrahmân b. Muhammed (ö. 902/1497), *Fethu'l-Muğîs bi-Şerh Elfiyyeti'l-Hadis li'l-İrâkî* (nşr. 'Alî Huseyn 'Alî), I-IV, Mısır 1424/2003, IV, 5. Ancak Ebû Gudde bu yaklaşımı sebebiyle Sehâvî'yi de eleştirmektedir (el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 272 (dipnot 3).

²²⁵ Şemsuddîn es-Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, III, 173.

²²⁶ Muhtemelen, Türkiye'de bu konuya ilk dikkat çeken Mehmet Fatih Kaya'dır. *Hadis Usûlünde İhtilal* isimli eserinde Ebû Gudde ve Tahhân'ın değerlendirmelerini aktararak, eserin genel bir tenkidini yapmıştır (Bkz. Kaya, *Hadis Usûlünde İhtilal*, s. 22-23).

kadar okuduğunu, fakat hayal kırıklığına uğradığını eklemektedir. Muhtemelen bu ismi işiten herkesin kendisi gibi düşündüğünü, ancak risâleyi görünce içinde hiçbir şey bulamayacağını ifade etmektedir. Bu ifadelerinin abartı ve mübalağa olmadığını da vurgulamaktadır²²⁷.

Tahhân daha sonra kitabın ihtiva ettiği bilgileri ele almaktadır. Muhtevaya dair ilk eleştirisi; muhtasar metinlerin, alakalı olduğu ilmin özünü sunmasının gerektiği, ancak her ne kadar girişte müellif bunu iddia etmişse bile, risâlenin bu mahiyette olmadığı şeklindedir. Bu değerlendirilmesini temellendirme adına İbn Hacer'in *Nuhbetu'l-fiker* isimli muhtasarını ele alarak, onun da muhtasar olduğunu, ancak hadis talebesinin ihtiyaç duyabileceği her şeyi ihtiva ettiğini söylemektedir²²⁸.

Eleştirdiği ikinci husus risâlenin mukaddimesinin uzunluğudur. Mukaddime hemen hemen risâlenin üçte birine karşılık gelmekte; senet verilmeden *zayıf* ve *mevzu* rivâyetler sıralanmakta ve rivâyetlerin bu durumlarına dair de hiçbir uyarıda bulunulmamaktadır²²⁹.

Bir başka tenkit noktası ise risâlede gereksiz bilgilerin yer almış olmasıdır. Tam bir sayfa Buhari, Müslim ve Mâlik'in *Muvatta'*ındaki hadislerin sayıları verilmiş, herbir âlimin ne zaman doğdukları; saat, gün, ay ve yıl olarak kaydedilmiştir. Bu âlimlerin, nerede vefat ettikleri, nereye defnedildikleri vs. gibi aşırı derecede ayrıntılı bilgilerle risâle doldurulmuştur²³⁰.

Tahhân bu eleştirilerden sonra İbn Hacer'e yüklenmiş onu da sert bir şekilde eleştirmiştir:

“Garib olan husus, İbn Hacer'in, hadis ilmine dair meşhur eserler arasında bu esere nasıl olup da yer verdiğidir? Sanki bu risâle hadis ilminin ana eserlerinden biridir. Dahası risâleyi zikrettikten sonra tek bir kelimeyle bile ondan bahsetmemektedir”²³¹.

Ebû Gudde de bu eleştiriye katılarak: “İbn Hacer, Râmhürmüzî'yi *el-Muhaddisu'l-fâsıl* isimli eserinde bütün konuları almadığı; Hâkim'i kitabını düzen ve tertibe sokmadığı; Ebû Nuaym'ı eleştirilecek birçok şey bıraktığı; İbnü's-Salâh'ı ise kitabını uygun bir şekilde tertib etmediği için eleştirmektedir. Bu âlimler daha bilgili ve üstün oldukları ve kitapları daha güzel ve faydalı olduğu halde, bu eleştirileri İbn Hacer yöneltmiştir. Ancak Meyyânişi'ye tek bir harfle bile olsa eleştiri getirmemiştir” demektedir²³².

Yine Tahhân, *sahîh* ve *garib* tanımlarına yönelik de eleştiride bulunmakta

²²⁷ Mahmûd et-Tahhân, *el-Hâfizu'l-Hatibu'l-Bağdâdi ve Eseruhu fî Ulûmi'l-Hadis*, Dâru'l-Kur'ân'î'l-Kerîm, Beyrut, 1981, s. 472.

²²⁸ Mahmûd et-Tahhân, *el-Hâfizu'l-Hatibu'l-Bağdâdi*, s.473

²²⁹ Mahmûd et-Tahhân, *el-Hâfizu'l-Hatibu'l-Bağdâdi*, s.473

²³⁰ Mahmûd et-Tahhân, *el-Hâfizu'l-Hatibu'l-Bağdâdi*, s. 474.

²³¹ Mahmûd et-Tahhân, *el-Hâfizu'l-Hatibu'l-Bağdâdi*, s. 474.

²³² el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Gudde'nin Girişi, s. 218.

ve *sahih* ile alakalı olarak cumhurun kabul ettiği beş şartı vermeyerek, sadece Hâkim'in tanımını verdiği; *garib* tanımıyla alakalı olarak ise; verilen tanımın meşhur olmadığı ifade ederek tenkitte bulunmaktadır²³³.

Tahhân'dan sonra risâle ile alakalı eleştirilerde bulunan diğer âlim merhum Ebû Gudde'dir. Risâle hakkındaki değerlendirmelerini ilk olarak *Kafvu'l-eser fi safvi ulûmi'l-eser ve Zaferu'l-emânî Şerhu Muhtasari's-Seyyidi's-Şerifi'l-Cürçânî* isimli eserlerin dipnotlarında yapan Ebû Gudde, daha sonra *Hamsu resâil fi ulûmi'l-hadis* isimli kitabın içinde Meyyânişî'nin risâlesini müstakil olarak yayımlamıştır. Aynı eleştirileri kitabın tahkikinin girişine de alan Ebû Gudde'nin tenkitlerinin Tahhân ile benzer olduğu görülmektedir. Onun da ilk eleştirdiği husus risâlenin ismidir:

"Bu, ismi güzel, içeriği ve cismi zayıf bir cüzdür. Hakikat şu ki şayet İbn Hacer *Şerhu'n-Nuhbe* mukaddimesinde bunu zikretmeseydi, onun ne adı ne de şanı dile getirilirdi. Hafız (İbn Hacer) güç, sağlamlık ve hüsn-i sınaat itibariyle bunların seviyesine veya sınıfına katarak, el-Hatib, el-Kâdî İyâz ve diğer imamların kitaplarından sonra bu cüzü zikretmekle hata etmiştir. Bu sebeple -Allah onu affetsin- bu ilimle ilgilenen âlim ve öğrencileri bu esere yönlendirmiştir. Ancak bunlar bu cüze vakıf olunca, ismiyle müsemmasının uygun olmadığını, hatta uzaktan yakından alakası olmadığını görmüşlerdir. Bu eser içeriği zayıf, ayarı bozuktur, içerisinde ilmî hatalar çoktur. Müellifin -Allah ona rahmet etsin- bu ilimdeki eksikliği açıkça görülmektedir"²³⁴.

Ebû Gudde de mukaddimenin gereksiz olarak uzun tutulduğu, uydurma veya *münker* rivâyetlere yer verildiği halde bu duruma işaret edilmediği, birçok konuda düşünmeden söz söylendiği, konuların sağlam bir tarzda ele alınmadığı, tertip ve düzen itibariyle risâlenin kötü olduğu şeklindeki tenkitlerini sıralamaktadır. Bu tenkitlerden sonra Tahhân gibi Ebû Gudde de İbn Hacer'e yönelmekte ve eleştirilerden o da nasibini almaktadır²³⁵.

Ebû Gudde, Meyyânişî'nin eserindeki olumsuzlukların sebebinin hadis ilimlerinde yetkin olmaması ve cüzündeki bilgilerin çoğunda Hâkim'e (ö. 405/1014) itimad etmesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Hâkim'in kitabı ise zaten -İbn Hacer'in de ifade ettiği gibi- düzenli ve tertibli değildir. Kendinden önce hadis istihlâhlarına dair kitapların az olması ve erken dönemlerde yaşamış olması sebebiyle Hâkim'in bu eksiklikleri gözardı edilebilir. Bununla birlikte onun *Marife* ve *el-Medhal* isimli eserlerinde garib teşahüller ve bilinen hatalar da bulunmaktadır. Meyyânişî, bazı hata ve gevşekliklerinde Hâkim'e itimadla yetinmemiş, bilakis bunların üzerine daha büyük ve münker hatalar eklemiştir²³⁶.

²³³ Mahmûd et-Tahhân, *el-Hâfizu'l-Hatibu'l-Bağdâdi*, s. 474.

²³⁴ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Gudde'nin Girişi, s. 216.

²³⁵ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Gudde'nin Girişi, s. 216.

²³⁶ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Gudde'nin Girişi, s. 219.

Ebû Gudde son olarak bu risâlede bir takım faydaların olabileceğini inkâr etmediğini söyleyerek Tahhân'dan daha insafli olduğunu göstermekte ve risâlenin kesinlikle hiçbir öneminin olmadığını da ifade edemeyeceğini; her şeye rağmen, müellife Allah'tan rahmet dilediğini, hüsni-niyeti ve ihlası muhabilinde ecir niyazında bulunduğunu söylemektedir²³⁷.

Tahhân ve Ebû Gudde'nin risâleye yönelik bu tenkitlerinin genel olarak haklı olduğu, risâlede verilen bilgiler incelendiğinde görülmektedir. Ancak özellikle Tahhân'ın, risâlenin yazıldığı dönemi göz ardı ettiği söylenebilir. Nihâyetinde Meyyânişî'den önce hadis usûlüne dair kaleme alınmış çok eser yoktur. Râmhürmüzî'nin (ö. 360/971) *el-Muhaddisu'l-fâsıl* isimli eseri ile Hâkim'in *Ma'rifetu ulûmi'l-hadis ve kemmiyeti ecnâsîh* isimli kitabı en meşhur kitaplardır²³⁸. Bunlardan ilki aslında bir reddiye mahiyetindedir ve aktarılan rivâyetlerden bazılarının sıhhat durumunun Meyyânişî'den geri kalır yönü yoktur²³⁹. Dolayısıyla Meyyânişî'nin Hâkim'i esas almış olması çok yadırganacak bir husus olmamalıdır. Bununla birlikte uydurma olduğu çok açık olan rivâyetlere yer vermesi ve bu rivâyetleri esas alarak konuyu değerlendirmesi kabul edilebilir bir tavır değildir.

Tahhân ve Ebû Gudde'nin tenkitlerinin bu şekilde ağır olmasında, her iki münekkidin de işaret ettiği üzere, İbn Hacer tarafından bu risâlenin temel usûl eserleri arasında zikredilmesinin payının büyük olduğu söylenebilir. Zira karşılaştırıldığı eserlerin yanına bile yaklaşabilecek tahkik ve tetkik ürünü bir çalışma değildir.

İbn Hacer'in neden bu risâleden bahsettiği sorusunun kesin cevabını bulmak mümkün değildir. Ancak muhtemel iki sebepten bahsedilebilir: Bunlardan ilki: Meyyânişî'nin risâlesinin zaman itibariyle erken denilebilecek bir dönemde telif edilmesidir²⁴⁰. İkinci sebep: çağdaşı olan, ancak hocaları arasında

²³⁷ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Gudde'nin Girişi, s. 219.

²³⁸ Aslında Hatîb el-Bağdâdî'nin vefatı hicri 463'tür. Dolayısıyla Meyyânişî'den önce yaşamıştır. Bu itibarla Meyyânişî'nin Hatîb'in kitaplarından da istifade etmesi beklenebilir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla Hatîb ile Meyyânişî'nin arasında zaman olarak fazla bir süre olmadığı için Hatîb'in eserleri Meyyânişî'ye ulaşmamıştır. Veya Meyyânişî'nin döneminde bu eserler biliniyor olsa bile kendisinin haberi olmamıştır. Çünkü İbn Nukta'nın ifade ettiği ve Mahmûd Tahhân'ın da teyit ettiği üzere Hatîb'den sonraki hadis âlimleri onun eserlerine dayanmakta, bu anlamıyla Hatîb'in iyâline kabul edilmektedir (Bkz. Mahmûd et-Tahhân, *el-Hâfizu'l-Hatîbu'l-Bağdâdî*, s. 478-486).

²³⁹ Eseri tahkik eden Muhammed Acâc el-Hatîb'in dipnotları incelendiğinde birçok münker rivâyet yer verildiği görülmektedir. Bkz. er-Râmehurmuzî, Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdurrahmân b. Hallâd el-Fârisî (ö. 360/971), *el-Muhaddisu'l-fâsıl beyne'r-râvi ve'l-vâ î* (nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb), I, Beyrût 1404.

²⁴⁰ Ebu Gudde'ye göre ise kronolojik sıra içerisinde dökümü yapılan hadis usulüne dair eserler arasında bir zaman boşluğu bırakmamak, İbn Hacer'in gerekçesi olmalıdır (Bkz. el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Gudde'nin Girişi, s.215).

adından bahsetmediği, bununla birlikte kitaplarından da istifade ettiği anlaşılan²⁴¹ Zerkeşi'nin, Meyyânişi'den birçok kez alıntı yapmış olması, onun verdiği bilgilere itibar etmesi ve ciddi bir tenkit yöneltmemesidir.

Meyyânişi'nin *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eserine yönelik bu genel değerlendirmelerden sonra risâlede yer aldığı halde tenkit konusu edilen hususî konulara geçilebilir.

Meyyânişi'nin şiddetle eleştirildiği ilk konu, Buhârî ve Müslim'in eserlerine aldıkları hadislerde aradıkları şartlar olmuştur. Kendisi şöyle demektedir:

“Şeyhân'ın *Sahîh*lerindeki şartlarına gelince, onlar kitaplarına kendilerince *sahîh* olan hadisleri almışlardır. Bunlar ise Allah Resûlünden iki veya daha çok sahabînin; herbir sahabîden de dört veya daha fazla tâbiînin; herbir tâbiî'den de dörtten fazla ravinin naklettiği hadislerdir”²⁴².

Zerkeşi, Hâkim'in “Meşhur ve sika iki veya daha çok râvisi olan bir sahâbî'nin rivâyet ettiği, ondan da rivâyetle meşhur olan ve iki ya da daha çok sika ravîsi olan bir tâbiînin aldığı, sonraki tabakada ise etbâu't-tâbiîn neslinden hâfız, mutkin ve bu şekilde meşhur birinin rivâyet ettiği hadisleri kitaplarında zikretmek onların şartlarıdır.” şeklindeki değerlendirmesini aktararak, uzun uzadıya âlimlerin bu konuya dair değerlendirmelerine değinmektedir²⁴³. Daha sonra Meyyânişi'nin ifadelerine yer vererek bunların Hâkim'in ifadelerinden daha garib olduğu yorumunu yapmaktadır²⁴⁴.

İbnu'l-Mulakkın da ez-Zerkeşi'nin değerlendirmelerini isim vermeksizin birebir aktarmaktadır²⁴⁵.

Bu tanıma yönelik en sert eleştirilerden birisi İbn Hacer'e aittir. O'nun “Bu söz, *Sahîhayn*'ı neredeyse hiç incelememiş birinin sözüdür. Şayet birisi “Bu iki kitapta bu özellikte tek bir hadis bile yoktur” dese abartmış olmaz.” şeklindeki değerlendirmelerini Suyûtî nakletmektedir²⁴⁶.

İbn Hacer kendi eseri olan *en-Nuket*'inde ise Meyyânişi'nin bu sözlerini, reddetmek amacıyla bile olsa aktarmanın gereksiz olduğunu, ne ikisi birlikte ne de ayrı ayrı Buhârî ve Müslim'in böyle bir şart ileri sürmediğini söylemektedir. Çünkü *Sahîhayn*'da sadece bir sahabînin veya sadece bir tâbiînin rivâyet

²⁴¹ Her ne kadar İbn Hacer *el-Mu'cemu'l-Mufehres*'de ez-Zerkeşi'den bahsetmese de ed-Dureru'l-Kâmine'de ondan vicade yoluyla almış olduğu birçok bilgiyi aktarmaktadır. Muhtemelen aynı şehirde olmaları hasebiyle Zerkeşi'nin kitaplarını elde etmiş olmalıdır. Bu husus da onun Zerkeşi'nin *en-Nuket*'inden haberdar olduğunu göstermektedir (Bkz. İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, I, 124, 146, 294, 309, 372, 392, II, 144, 145, 182, 345, III, 42, 96, V, 134, 234, VI, 5, 207).

²⁴² el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 266-267.

²⁴³ ez-Zerkeşi, *en-Nüket*, I, 258-266.

²⁴⁴ ez-Zerkeşi, *en-Nüket*, I, 266.

²⁴⁵ İbnu'l-Mulakkın, *el-Mukni*, I, 68.

²⁴⁶ es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, I, 71; el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, Ebû Guddê'nin Girişi, s. 217.

ettiği birçok hadis yer almaktadır²⁴⁷.

Aynî (ö. 855/1451) de Hâkim'in değerlendirmelerini aktarıp eleştirdikten sonra Meyyânişi'nin ifadelerinin Hâkim'inkinden daha garip olduğunu söyleyerek Zerkeşi ve İbnu'l-Mulakkın'a muvafakat etmektedir²⁴⁸.

Meyyânişi'ye en sert eleştirilerin yöneltildiği husus ise *haddesenâ* ve *ahberanâ* sigaları arasında bir farkın bulunup bulunmadığına dair meseleyi tartışırken kullandığı rivâyettir. Meyyânişi bu konuda şöyle demektedir:

“Bu alanın âlimleri *haddesenâ* ve *ahberanâ* lafızlarının aynı manada olup olmadıkları hususunda ihtilaf etmişlerdir. Âlimlerin çoğu, muhaddislerin *haddesenâ* ve *ahberanâ* sözleri arasında bir farkın olmadığını söylemiştir. Bazıları ise *ahberanâ* lafzının (râvinin) hocasının veya başka (bir talebenin) kiraatini işitmeye (yani kiraate) delalet ettiğini savunmuşlardır. Oysaki Resûlullah'ın bu konuda şöyle buyurduğu bize rivâyet edilmiştir: “*Haddesenâ* ve *ahberanâ* lafızları aynı manadadır”. Bununla birlikte Araplar nezdinde “*Haddesenî* fulânun” veya “*Ahberenî* fulânun” lafızları arasında da fark yoktur. Bazı âlimler, aralarında bir fark olduğunu söylemeyi doğru olmayan bir tekellüf saymışlardır. Zannedersem bu sözün sahibi bizim kaydetmiş olduğumuz hadîse vakıf olmamıştır. Şayet bilseydi bunu inkâr etmesi daha büyük bir hata olurdu...”²⁴⁹.

Ebû Gudde, Meyyânişi'nin *haddesenâ* ve *ahberanâ* konusundaki bu sözlerinin *Sahîhayn*'in şartları ile alakalı olarak söylediklerinden daha vahim ve daha kötü olduğunu söylemektedir. Zira bu sözler son derece boş ve değersizdir. Mezkûr hadis mahza yalandır. İftira ve batıl olduğu apaçık ortadadır. Meyyânişi'nin sünnet bilgisi bu ise, biz Allah'tan afiyet ve tevfik dileriz. Allah, Hâfız İbn Hacer'i affetsin! Çünkü o, bu kişiyi zekâsı ve ilmî derinlikleriyle yegâne olan âlimler arasında zikretmiştir. Şayet o bu kişiden bahsetmeseydi ne onun ne de kitabının adı anılırdı. Hakikat şu ki onun kitabına “ما يسه المحدث / Muhaddisin Bilmemesinin Caiz Olduğu Şeyler”²⁵⁰ demek gerekir²⁵¹.

Ebû Gudde Meyyânişi'nin, Hâkim'den yapmış olduğu alıntılarda da hata ettiğini söylemektedir. Örneğin: *sahîh* hadisin sıfatı konusunda Hâkim'den alıntıda bulunduktan sonra “Hâkim bunu rivâyet etmiştir.” demektedir. Ancak Ebû Gudde Hâkim'in bu bilgiyi kimseden aktarmadığını bilakis kendi görüşü olduğunu söylemektedir²⁵².

²⁴⁷ İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. 'Alî b. Muhammed b. Ahmed el-'Askalânî (ö. 852/1448), *en-Nüket alâ Kitâbi İbni's-Salâh* (nşr. Rabî b. Hâdî 'Umeyr el-Medhalî), Su'ûdî 'Arabistân 1404/1984, s. 241.

²⁴⁸ Bedruddîn el-Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ el-Ayntâbî el-Haneffî (ö. 855/1451), *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-25, Beyrût, I, 6.

²⁴⁹ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 253-256.

²⁵⁰ İsimle ilgili bu değerlendirme ilk olarak Tahhân'a aittir (Mahmûd et-Tahhân, *el-Hâfizu'l-Hatibu'l-Bağdâdî*, s. 472).

²⁵¹ el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 218.

²⁵² el-Meyyânişi, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 266.

Ebû Gudde'nin diğer tenkitlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Kâle alınmayacak sözler söylemektedir. Ona göre, Buhârî'nin, eserindeki hadisleri bir milyon 600 kûsür bin hadisten seçtiğine dair ifadeler kâle alınacak sözler değildir.²⁵³

2- Çelişkili bilgiler vermektedir. Örneğin: Meyyânişî, Buhârî ve Müslim'in 1200 ahkâm hadisi ihtiva ettiğini kaydettikten sonra Hz. Âişe'nin bu iki kitapta 270 civarında hadisinin yer aldığını söylemektedir. Bu bilgilerin akabinde *Sahihayn*'da yer alan ahkâm hadislerinin çoğunun Hz. Âişe'den rivâyet edildiği kaydedilmektedir. Buhârî ve Müslim'de 1200 ahkâm hadisinin yer almıştır. Hz. Âişe'nin rivâyetleri ise 270 kadar ise, Hz. Âişe'nin bütün rivâyetleri de ahkâma dair olmadığına göre, ahkâm hadislerinin çoğunun kaynağı nasıl Hz. Âişe olmaktadır?²⁵⁴ Bu durum ciddi bir çelişkidir. Zira 270 rivâyetin bütünü ahkâma dair olsa bile 1200 hadisin dörtte birine bile tekabül etmemektedir.

3- Eksik ve yanlış bilgiler verilmektedir. Örneğin: binden fazla hadis rivâyet eden sahabîlerden (Muksirûn) bahsedilirken bunların dört kişi oldukları kaydedilmektedir. Meyyânişî'ye göre bunlar Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik ve Hz. Âişe'dir. Oysaki bu bilgi doğru değildir.²⁵⁵

Meşhur hadis tanımı ne hadisçilerin ne de fukaha ve usulcülerin tanımına uymaktadır.²⁵⁶

Meyyânişî *Müsned* hadisi tanımlarken “Senedi Allah Resûlüne kadar mutasil olup, râvileri de âdil olan hadistir.” şeklinde bir tanım vermektedir. Ebû Gudde râvilerin âdil olma şartını hiçbir yerde görmediğini ifade etmektedir.²⁵⁷

Ebû Gudde, Meyyânişî tarafından yapılan *Mevkûf* hadis tanımının da doğru olmadığını ifade etmektedir.²⁵⁸

Meyyânişî'nin eserini İngilizce olarak yayımlayan Bernard Librande de çeviriden önce risâle hakkında bir takım değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu-
raya kadarki bilgilerden bu risâlenin ihtiva ettiği bilgilerin hadis ilmi açısından kıymetine dair bir kanaat oluşmaktadır. Ancak Librande, Meyyânişî'nin ilmi konumunu tespit edemediği için *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eserini de sağlıklı olarak değerlendirememiştir. Ona göre bu eser hadis tarihinde önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Bu çerçevede İbnü's-Salâh ile Râmhürmüzî arasındaki ilmi çabanın tipik bir örneği durumundadır. Dahası İbnü's-Salâh'tan önce hadis istilahlarının standartlaşmasının başlangıcını²⁵⁹ ve

²⁵³ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 268 (Dipnot, 2).

²⁵⁴ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 270 (Dipnot, 1).

²⁵⁵ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 270 (Dipnot, 2).

²⁵⁶ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 271 (Dipnot, 3).

²⁵⁷ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 273 (dipnot, 1).

²⁵⁸ el-Meyyânişî, *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise*, s. 273 (dipnot, 3).

²⁵⁹ Librande, “The Supposed Homogeneity of Technical Terms in Hadith Study”, s. 37.

hadis ilmindeki ayrışma dönemini belirlemede uygun bir eser mahiyetindedir²⁶⁰. Bu kadar önemli bir eser olmasına rağmen İbnü's-Salâh'ın ona değinmemesinin sebebi ise kısa olması ve önceki yazarlara belirgin bir şekilde bağlı olmasıdır²⁶¹. Ancak görüldüğü gibi Meyyânişî, bizzat eserinin girişinde kendisinin de ifade ettiği gibi, hadis ilminde yetkin bir âlim değildir. Verdiği birçok bilgi tartışmalıdır. Hele hadis tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

VII. Sonuç

İbn Hacer'in hadis ilminin zirvesi olarak kabul edilmesi neticesinde, vermiş olduğu bilgiler kendinden sonraki hadis âlimleri tarafından değerli bulunmuştur. Bu çerçevede hadis usûlü kitabiyâtına dair temel eserlerden bahsederken ismine yer verdiği *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli risâle Tahhân'ın ifade ettiği gibi, gerek ismindeki cazibe; gerekse müellif ve eserin üzerinde bulunan sis perdesi sebebiyle hadis ilmiyle ilgilenen herkeste bir merak uyandırmıştır. Bu merak üzerine kaleme alınan bu çalışmada anlaşılmıştır ki, risâlenin müellifinin meşhur olduğu ismi İbn Hacer'in kaydettiği şekliyle el-Meyyânişî değil, el-Meyyânişî şeklindedir. Bu hata klasik dönem eserlerinde düzeltilmediği halde İbn Hacer'in otoritesi sebebiyle günümüzde de devam etmektedir.

Meyyânişî'nin Kuzey Afrika'da bulunan Mehdiyye isimli bir bölgede muhtemelen hicri 500'lü yılların başında dünyaya geldiği, siyasî istikrarsızlık ve savaşlar sebebiyle doğduğu topraklardan ayrılarak Mekke'ye yerleştiği anlaşılmaktadır. İlim tahsiline memleketinde başladığı, civar bölgelere de bu amaçla gittiği anlaşılmaktadır. Mekke'ye yerleştikten sonra ilim tahsiline devam etmiş, bir müddet sonra da talebe yetiştirmeye başlamıştır. Mekke'de hatiplik, kâdîlik gibi önemli görevleri de deruhte ettiği anlaşılan Meyyânişî'nin hayatıyla ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Ancak kendi adına bir ribatın bulunduğu dair bilgi maddî olarak durumunun iyi olduğuna işaret etmektedir²⁶². Ondan bahseden eserlerde ailesine dair bir bilgi yer almamaktadır. Ancak rical kitapları tarandığında bir oğlu ve üç torununun ismi tespit edilmektedir. Torunlarından bazılarının kızdan torunu olması aynı zamanda kız çocuğu/çocuklarının da olduğunu göstermektedir.

Başta Mâzerî olmak üzere Ebû'l-Muzaffer et-Taberî gibi döneminin meşhur âlimlerinden dersler okumuş, birçok talebe yetiştirmiştir. Talebeleri içinde meşhur mutasavvif İbn Arabî'nin yer alması, talebelerinin çoğunluğunun sûfî meşreb olması, *Kuşeyrî Risâlesi*'ni derslerinde okutması ve *Ravzatu'l-muşâtak* isimli zühd ve rikâka dair bir kitap yazması kendisinin de meşreb olarak sûfî olduğuna dair ihtimalleri güçlendirmektedir.

²⁶⁰ Librande, "The Supposed Homogeneity of Technical Terms in Hadith Study", s. 39.

²⁶¹ Librande, "The Supposed Homogeneity of Technical Terms in Hadith Study", s. 37.

²⁶² Bilinen bir âlim ve sufi olduğu için onun adına bir ribat açılmış ya da açılan ribata onun adı verilmişti de olabilir.

Kaynaklarda kendisine nisbet edilen altı eser almaktadır. Bunlardan *Cüz fihi Musâvâtu'sh-Şeyh Ebî Bekr Muhammed b. Ali b. Yâsir el-Ensârî el-Ceyyânî meâl-Eimmeti'l-Erbea el-Buhârî ve Müslim ve'n-Nesâî ve Ebî Dâvûd* isimli eserden kaynaklar bahsetmemektedir. Ancak Medîne Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bu eser Meyyânişî'ye nisbet edilmektedir. Bunun dışındaki eserlerinden *Ravzatu'l-mustâk ve Ta'likât ale'l-Firdevs* isimli eserlerine ulaşma imkânı bulunamamıştır. Ancak birinci eserin zühd ve rikaka dair, ikincisinin ise Deylemî'nin *Firdevs*'i üzerine bir talik (haşiye) olduğu bilgisi aktarılmaktadır. *el-İhtiyâr fi'l-müleh ve'l-ahbâr* isimli eserinin yazma nüshasına ulaşılmış ve bu eserin de *el-Firdevs*'in muhtasarı mahiyetinde olduğu tespit edilmiştir. Meyyânişî'nin gerek *Mâ Lâ Yesê'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eserinde yer verdiği ve gerekse kendisine nisbet edilen rivâyetlerin çoğunun Deylemî'nin *el-Firdevs*'inde de rivâyet edilmiş olması, Deylemî'nin bu eserin Meyyânişî'nin hadis rivâyetindeki yerini göstermektedir.

Meyyânişî'nin kendinden söz edilen en önemli çalışması olan *Mâ Lâ Yesê'u'l-Muhaddise Cehlüh* şeklinde meşhur olan eserinin isminin *Îzâhu Mâ Lâ Yesê'u'l-Muhaddise Cehlüh* şeklinde olduğuna dair güçlü işaretler bulunmaktadır. Hatta risâlenin bir tahkikinin bu isimle yapıldığı da görülmektedir. Bazı çağdaş kaynaklardaki, bu isme sahip eserin Meyyânişî'nin risâlesi üzerine yapılmış bir şerh olduğu bilgisi ise doğru görünmemektedir.

Meyyânişî'nin hadis tarihindeki yeri araştırıldığında, ondan en çok istifade eden âlimin Zerkeşi olduğu görülmektedir. Birçok konuda ondan alıntıda bulunmakta ve risâlede yer alan hatalı bilgilere değinmemektedir. Zerkeşi'nin dışında Kurtubî, İbnü'l-Mulakkın, Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed el-Ensârî ve Sehâvî gibi âlimler de Meyyânişî'den bahsetmektedir. İbn Arrâk ve Suyûtî ise rivâyet etmiş olduğu uydurma hadislerden dolayı kendisini tenkit etmişlerdir. Klasik dönemde Meyyânişî'ye ve eserine yönelik kapsamlı değerlendirmelere rastlanmamaktadır. Buhârî ve Müslim'in eserlerine aldıkları hadisler için aradıkları şartlara dair açıklaması en çok eleştirilen husus olmuştur.

Ancak çağdaş dönemdeki çalışmalara bakıldığında esere dair ilk genel değerlendirme Mahmûd Tahhân'a aittir. Tahhân böyle bir eseri temel hadis kaynakları arasında zikrettiği için İbn Hacer'e de eleştiri oklarını yöneltmektedir. Daha sonra eseri bilahare tahkik edip yayımlayacak olan Ebû Gudde de Tahhân'ın eleştirilerini olduğu gibi alarak daha geniş bir değerlendirmede bulunmaktadır. Eseri tahkik edip yayınlayınca, dipnotlarda, verilen bilgilere dair tenkitlerini sıralamaktadır. Bu tenkitlere bakıldığında, genel olarak isabetli oldukları görülmektedir. Ancak İbn Hacer'e yönelik sert eleştiriler ve Tahhân tarafından yapılan "risâlenin hiçbir faydasının olmadığı"na dair tenkitler çok isabetli gibi görünmemektedir. Kanaatimizce İbn Hacer'den önce Zerkeşi'nin birçok konuda Meyyânişî'den bilgi aktarması, İbn Hacer'in dikkatini çekmiş ve *Nüzhe*'nin mukaddimesinde bundan dolayı Meyyânişî'den bahsetmiştir.

Batılı araştırmacılarından Bernard Librande de 1982 senesinde risâleyi, başına kısa bir değerlendirme yazısı yazarak İngilizce'ye çevirmiştir. Librande'nin bu risâleye yönelik eksik/hatalı değerlendirmelerinin, hadis ilmine olan yabancılığı sebebiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Zira ona göre bu risâle dönüm noktası olarak kabul edilebilecek mahiyette bir risâledir.

Nihayetinde, risâlenin erken denilebilecek bir dönemde kaleme alınmış olması ve bazı tanımlarının sonraki âlimler tarafından güzel görülmesine karşın, müellifinin hadis ilminde yetkin bir âlim olmadığı, bu sebeple fahiş denilebilecek bir takım hatalarının olduğu görülmektedir. Mekke'de kadılık ve hatiplik yapması ve sûfi meşreb olması da muhtemelen mevzu rivâyetler ve ince bir kavrayışı gerektiren usûl konularında titiz davranmamasına sebep olmuştur.

Ancak son olarak şunu ifade etmek gerekir ki, Meyyânişi'nin hadis tahsiline dair verilen bilgiler ve eserlerinde ortaya koyduğu genel profilin uyuşmadığı görülmektedir. Hadis ilminin temel eserlerini okumuş, Mazeri'nin Müslim şerhini okutmuş bir kişinin kitaplarında yer alan rivâyetlerin çoğunun Deylemî kaynaklı olması ve Deylemî merkezli iki eser kaleme almış olması, bu iki kişinin farklı olma ihtimalini gündeme getirmektedir. Ancak bu istifhamı teyid edebilecek herhangi bir bilgiye rastlamak mümkün görülmemektedir. Bu durumda Meyyânişi'nin bir hadis âlimi/muhaddis değil, kitapların rivâyet hakkını alıp sonraki nesle aktaran bir müsnid olduğunu söylemek daha isabetli götünmektedir.

“Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecid Meyyânişi ve Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh Adlı Eserinin Hadis Tarihindeki Yeri”

Özet: Hadis tarihinde dönüm noktası olan bir takım eserler bulunmaktadır. Bunlardan biri de İbn Hacer'in Nüzhetü'n-Nazar isimli eseridir. İbn Hacer'in hadis ilmindeki otoritesi sebebiyle bu eserde verilen bilgiler sonraki eserlerde tekrar edilmiştir. Bu çerçevede hadis tarihinin gelişim seyrinden bahsederken zikretmiş olduğu *Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh* isimli eser dikkat çekmektedir. Bu çalışmada, ilgili eser ve müellifi hakkındaki bilgiler derlenecek ve eserin hadis tarihi açısından önemi tespit edilmeye çalışılacaktır.

Atıf: Abdulvahap ÖZSOY, “Ebû Hafs Ömer b. Abdilmecid Meyyânişi ve Mâ Lâ Yese'u'l-Muhaddise Cehlüh Adlı Eserinin Hadis Tarihindeki Yeri”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XII/2, 2014, ss. 27-63.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hadis Tarihi, İbn Hacer, Meyyânişi, *Mâ lâ yese'u'l-muhaddise cehlüh*.